

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav bohemistiky

**POSTAVA KNĚŽNY LUDMILY A KNĚŽNY
DRAHOMÍRY V ČESKÉ LITERATUŘE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce – PhDr. Věra Pospíšilová

Autor bakalářské práce – Miluše Reindlová

Studijní obor – Bohemistika v praxi

České Budějovice 2009

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci na téma **Postava kněžny Ludmily a kněžny Drahomíry v české literatuře** vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů, které jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 28. 4. 2009

.....

Miluše Reindlová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí své bakalářské práce, PhDr. Věře Pospíšilové za podnětné připomínky, cenné rady a metodické vedení práce.

ANOTACE

Bakalářská práce pojednává o obrazu svaté Ludmily a Drahomíry. O tom, jak jsou vnímány v nejstarších dílech legendistů a kronikářů a to během vývoje našeho písemnictví. Budeme si všímat návazností, ale také odlišností v jednotlivých dílech.

Součástí práce je seznámení s dobou, ve které obě kněžny žily, s jejich činy a osudy. Pro obě ženy hrály důležitou roli jak jejich manželé, tak i jejich děti. A právě Drahomířin syn Václav se měl podle legend stát důvodem jejich největšího sváru, který byl nakonec ukončen Ludmilinou smrtí. Z následujícího textu se dozvíme, že to ale nemusel být důvod jediný.

Konec práce je věnován poznatkům moderní doby, které se snaží potvrdit či vyvrátit pravdivost legend a kronik. Pro přehled je uvedena i filiace nejstarších legend a rodokmen prvních Přemyslovců.

ANNOTATION

The Bachelor's work deals with picture of St. Ludmila and Drahomíra. About how they are perceived in the ancient works of chroniclers during the development of our literature. We are talking notice of sequences, but also differences in the individual parts.

The part of the work is familiar with the period in which Ludmila and Drahomíra lived, also with their deeds and destinies. Their husbands as well as their children played an important role for both women. And according to the legends just Drahomíra's son Václav was the reason of their greatest strife, which finally ended by Ludmila's death. From the following text we are getting to know that it but not be the only reason.

The end of the work is dedicated to the pieces of knowledge of the modern age which try to confirm or to refute the veracity of legends and chronicles. For an overview there is given the filiations of the oldest legends and the family tree of the Přemysl's dynasty.

KLÍČOVÁ SLOVA - Kněžna Ludmila, kněžna Drahomíra, legenda, kronika

OBSAH :

1. ÚVOD	7
2. ČESKÉ KNÍŽECTVÍ	8
2.1 PRVNÍ SLOVANSKÉ KMENY NA ČESKÉM ÚZEMÍ	8
2.2 DYNASTIE PŘEMYSLOVCŮ	8
2.3 NÁSTUP BOŘIVOJE NA KNÍŽECÍ STOLEC	9
2.4 PRONIKÁNÍ KŘESŤANSTVÍ DO ČESKÝCH ZEMÍ	9
2.5 BOŘIVOJ A LUDMILA	10
2.6 POLITICKÁ SITUACE PO BOŘIVOJOVĚ SMRTI	10
3. SVATÁ LUDMILA	11
3.1 LUDMILIN KŘEST	11
3.2 BOŘIVOJOVI NÁSLEDNÍCI	11
3.3 LUDMILA – PRAMÁTI ČESKÝCH KRÁLOVEN	12
3.4 KULT SVATÉ LUDMILY	12
3.5 LUDMILA V DÍLECH	13
4. DRAHOMÍRA ZE STODOR	14
4.1 PŮVOD KNĚŽNY	14
4.2 DRAHOMÍRA A LUDMILA	14
4.3 ZAVRAŽDĚNÍ KNĚŽNY LUDMILY	15
4.4 LUDMILINI VRAZI	16
5. VZNIK DĚL SOUVISEJÍCÍCH S ČESKÝM ÚZEMÍM	17
5.1 POČÁTKY PÍSEMNICTVÍ NA NAŠE ÚZEMÍ	17
5.2 NEJSTARŠÍ DÍLA VE STAROSLOVĚNŠTINĚ	17
5.3 VZTAH LATINSKÝCH A STAROSLOVĚNSKÝCH LEGEND	18
6. LATINSKY PSANÉ LEGENDY	21
6.1 LEGENDA FUIT IN PROVINCIA BOEMORUM	21

6.2 ŽIVOT A UTRPENÍ SVATÉHO VÁCLAVA A SVATÉ LUDMILY, JEHO BÁBY	22
7. STAROSLOVĚNSKY PSANÉ LEGENDY	24
7.1 PRVNÍ STAROSLOVĚNSKÁ LEGENDA O SVATÉM VÁCLAVU	24
7.1.1 VOSTOKOVA REDAKCE	24
7.1.2 MINEJNÍ REDAKCE	26
7.2 DRUHÁ STAROSLOVĚNSKÁ LEGENDA O SVATÉM VÁCLAVU	27
7.3 PROLOŽNÍ LEGENDA O SVATÉ LUDMILE	28
8. STŘEDOVĚKÉ LEGENDY	31
8.1 LATINSKY PSANÉ KRONIKY	31
8.1.1 KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ	31
8.1.2 DÍLA KOSMOVÝCH POKRAČOVATELŮ	32
8.1.3 ZBRASLAVSKÁ KRONIKA	34
8.1.4 KRONIKA ČESKÁ PŘIBÍKA Z RADENÍNA, ŘEČENÉHO PULKAVA	35
8.1.5 JAN MARIGNOLA – KRONIKA ČESKÁ	36
8.2 ČESKY PSANÁ KRONIKA	37
8.2.1 KRONIKA TAK ŘEČENÉHO DALIMILA	38
9. ČESKY PSANÁ LITERATURA	40
9.1 OBRAZY Z DĚJIN NÁRODA ČESKÉHO	40
10. LEGENDY A MODERNÍ VÝZKUMY	43
10.1 POLITICKÁ MOC	43
10.2 JAK JE TO S DRAHOMÍŘINÝM POHANSTVÍM	43
10.3 LUDMILINO ZAVRAŽDĚNÍ	44
10.4 POPIS UDÁLOSTÍ	44
10.5 FILIACE NEJSTARŠÍCH LEGEND	46
10.6 RODOKMEN PRVNÍCH PŘEMYSLOVCŮ	47

11. ZÁVĚR	48
12. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	49
13. SEZNAM PŘÍLOH	51
I. PŘÍLOHA	52
II. PŘÍLOHA	53
III. PŘÍLOHA	53
IV. PŘÍLOHA	54
V. PŘÍLOHA	56
VI. PŘÍLOHA	57

1. ÚVOD

Ženy měly v českých, ale i světových dějinách mnohdy významné postavení. Někde jsou zobrazovány i jako vůdčí osobnosti. V našich dějinách je takovým příkladem první vládnoucí žena - mýtická Libuše.

Mezi významné ženské postavy se dále zařazuje i svatá Ludmila a její příbuzná Drahomíra, která se stala ženou jejího syna Vratislava I. Při těchto jménech se většinou vybaví spor mezi těmito kněžny, který byl vyřešen Ludmiliným zavražděním. Zavraždění bylo brzy chápáno jako mučednická smrt, a tak se Ludmila postupem doby stala uznávanou českou sveticí. Díla věnovaná Ludmile a Drahomíře mají téměř totožnou podobu. Ludmila je zpodobňována jako silně věřící žena, Drahomíra je naproti tomu popisována jako pohanka, tvrdě zasahující proti šíření křesťanské víry.

My se níže seznámíme s některými díly, které patří mezi nejstarší památky našeho písemnictví. Ty nám zároveň přináší i obraz doby, ve které Ludmila a Drahomíra žily. Jde o legendy a kroniky.

Slovo legenda pochází z latiny a znamená to, co má být čteno. Původně tento název značil text, který sloužil k veřejnému předčítání vybraných partií z kanonizovaných životopisů svatých, jež se konalo v den jejich svátku v kostele při mši nebo v klášteře při společné večeři. Pro svůj epický ráz s poutavými motivy zázraků se legendy brzy staly oblíbeným žánrem i v literatuře světské.

Název kronika pochází z řeckého slova chronos – čas, chronika – dějepisné knihy. Jde o prozaický i veršovaný žánr středověkého písemnictví, zaznamenávajícího dějinné události v chronologickém sledu, zpravidla bez ohledu na vnitřní a věcnou souvislost faktů. Často spojuje události historické s ústní tradicí. Zaznamenává větší časové úseky, např. doby vlády určitých panovníků apod. Ve středověku bylo tohoto názvu užíváno rovněž v záhlaví větších epických prozaických skladeb. Jako zvláštní literární žánr vznikaly též kroniky umělé, fiktivní. V přeneseném významu se kroniky užívá i pro označení specifického románového žánru, sledujícího v časovém postupu události v určité rodině nebo lokalitě (román-kronika).

2. ČESKÉ KNÍŽECTVÍ

2.1 PRVNÍ SLOVANSKÉ KMENY NA ČESKÉM ÚZEMÍ

Z historiografických pramenů se dozvídáme, že někdy v průběhu 6. století začaly do české kotliny pronikat skupiny slovanských zemědělců. Pravděpodobně postupovaly odněkud z Ukrajiny, až se nakonec usadily v Čechách. Žily v malých skupinách, které se postupně spojovaly v kmeny. Jednotlivé kmeny mezi sebou časem začaly soupeřit o moc a následkem toho se jejich počet neustále zmenšoval. Převahu nabývala knížata Čechů, Přemyslovci, a knížata Charvátů, pozdější Slavníkovci. Mezi mocné kmeny patřili rovněž Lučané, ale ty si Přemyslovci podmanili poměrně záhy.

Je tedy zřejmé, že české země nebyly pravlastí Slovanů. K jejich osazení došlo v průběhu velké slovanské migrace. Názory se různí v tom, kdy přesně v 6. století Slované přišli a jak k tomu došlo. Jedni kladou osazování na počátek tohoto století, jiní tuto tezi zásadně odmítají a osídlení kladou až do 60. let. Proces osidlování byl dovršen na počátku 7. století a to vznikem velkého českého kmene.

2.2 DYNASTIE PŘEMYSLOVCŮ

Dynastie Přemyslovců byla první knížecí a královskou dynastií. Dále vládli jako králové polští (1300-1306) a uherští (1301-1305). V Čechách vládli nejméně 434 let a na trůně se jich vystřídalo třicet, z toho sedm králů. Ve vedlejší (levobočné) opavské linii Přemyslovci vymřeli až roku 1521.

Z tradice zachycené na přelomu 11. a 12. století v Kosmově *Kronice Čechů* byl zakladatelem rodu Přemyslovců Oráč z kmene Lemuzů, pocházející ze Stadic, kterého si vyvolila za manžela Krokova dcera Libuše z kmene Čechů. Podle pověstí měli být jejich následníky Nezamysl, Mnata, Vojen, Vnislav, Křesomysl, Neklan a Hostivít. A právě Hostivít je považován za otce prvního historicky doloženého českého knížete Bořivoje.

Nástup Přemyslovců osvětlují především domácí prameny, ve většině případů jde ale o legendy, ve kterých si přesnými daty nemůžeme být jisti. Zmínku o Přemyslovcích uvádějí i Fuldské anály z roku 872. Některé časové údaje nalezneme v dílech středověkých kronikářů, ale ve většině případů jde o data chybná, převzatá ze starších děl.

2.3 NÁSTUP BOŘIVOJE NA KNÍŽECÍ STOLEC

V 9. století Čechy jako jednotný státní celek ještě neexistovaly. Ani množství slovanských kmenových knížectví na našem území nebylo trvalou zárukou míru. Politika se stala nejoblíbenější hrou mocných. Ten, kdo uměl lépe promýšlet své činy, stával se vítězem.

Za časů Bořivojova nástupu na knížecí stolec byly Čechy závislé na Svatoplukově Velkomoravské říši. Velká Morava byla jedním z nejsilnějších státních útvarů ve Střední Evropě. V 9. století také dochází k pokřtění knížete Bořivoje, který se tak zřekl pohanství. Křest měl podle legend přijmout z rukou slovanského věrozvěsta Metoděje. Tím zároveň uznal Svatoplukovu svrchovanost nad českým teritoriem. Přijetí křtu umožnilo Přemyslovcům získat politickou převahu a nadvládu nad ostatními kmenovými knížaty v Čechách.

Mezi prostým lidem ale stále přetrvávaly kultury pohanské. Vedle křesťanských obřadů se tak i nadále slavily svátky pohanské. Dál hořely ohně na počest bohů a k jejich dřevěným modlám se kladly obětiny.

2.4 PRONIKÁNÍ KŘESŤANSTVÍ DO ČESKÝCH ZEMÍ

Křesťanství znamenalo pro nově věřící společnost téměř úplnou změnu života veřejného i soukromého, poměrů státních, správních, hospodářských i sociálních. Není tedy náhodou, že křesťanská terminologie mluví o křtu jako o obnově života. Jeho přijetí bylo nejvíce dílem knížat a vladařů, než zbožných věrozvěstů. Ti pochopili výhody křesťanství a vnutili je svým poddaným. Uvedení a rozšíření křesťanství do našich zemí bylo těsně spojené s osobou svaté Ludmily a jejího manžela.

Křesťanství znamenalo obecně vysvobození ženy z pohanského područí a společensky ji vyvyšovalo a stavělo po mužův bok. Ale i křesťanská církev vykazovala některými články svého učení ženě místo podřadné, hlavně ve věcech církevních. To potvrzuje i výrok svatého Pavla : „Žena ať v církvi mlčí“¹

---

¹ Karešová, Zdena. Pražák, Jiří : *Královný a kněžny české*. str.9

2.5 BOŘIVOJ A LUDMILA

Bořivoj pojal za manželku Ludmilu, která v té době byla čtrnáctiletá až patnáctiletá mladičká dívka, a jejich svatba se měla uskutečnit někdy před rokem 875. Lze předpokládat, že jejich sňatek úzce souvisel s velkomoravskou zahraniční politikou. Ludmila se s křesťanstvím nejspíše seznámila v moravském exilu, kam byla nucena odjet spolu se svým manželem. Důvodem jejich vyhnanství byla vzpoura knížecí družiny. Její členové pocházeli z různých kmenů a rodů, žijících na území Čech, kterým se zřejmě nelíbilo Bořivojovo neustále sílící postavení. Vzpouru ukončil zásah Svatoplukova vojska, a tak se manželé mohli vrátit zpět.

2.6 POLITICKÁ SITUACE PO BOŘIVOJOVĚ SMRTI

Nová politická situace nastala po Bořivojově a následně Svatoplukově smrti. Vystala šance na obnovení samostatné politiky. Odklon od velkomoravsky orientované politické linie předznamenal Spytihněvův hold východofranckému králi. To souvisí s oslabením Velkomoravské říše, která nakonec nevydržela nápor Maďarů a roku 906 zanikla. Po rozpadu Velké Moravy se přeneslo těžiště státního a kulturního života do Čech.

Během Spytihněvovy vlády Přemyslovci upevnili svoji pozici. Po jeho smrti vládl bratr Vratislav. Vratislavův nástup k moci znamenal i posílení Drahomířina vlivu na knížecím dvoře.

3. SVATÁ LUDMILA

3.1 LUDMILIN KŘEST

Datum jejího narození se v jednotlivých studiích liší. Shoda ale panuje v tom, že to nemohlo být před rokem 850. Důležitým mezníkem jejího života je přijetí křtu, čímž se navždy vzdala svých pohanských zvyků. Podle některých legend se společného křtu (např. ve václavské legendě Karla IV.) ujal Metoděj, podle jiných byl Metodějem pokřtěn nejdříve Bořivoj, který nechal vystavět kostel svatého Klimenta na Levém Hradci. Teprve po jeho vystavění zde byla pokřtěna i Ludmila. Zda byl Bořivoj pokřtěn podruhé spolu s Ludmilou, zůstává součástí dohadů. Pro potřeby křesťanského náboženství byl postaven i kostel Panny Marie na Pražském hradě.

Většina z událostí Ludmilina života nám zůstala skryta. Nikdy se nejspíš nedozvíme, jak přesně vypadal její život předtím, než přijala křest.

3.2 BOŘIVOJOVI NÁSLEDNÍCI

Po smrti svého manžela, těsně před rokem 890, neodešla Ludmila do ústraní, jak bylo zvykem vdov, ale účastnila se veřejného dění a zasloužila se o přechod vlády na své syny. Podle historických pramenů mělo jít o Spytihněva a Vratislava. Jako první se po Bořivojově smrti ujal vlády prvorozený syn Spytihněv, kterého poté vystřídal mladší Vratislav. Je pravděpodobné, že manželé měli potomků více. To dokazují i některé legendy, které se o nich zmiňují.

Vratislav si samostatné panovnické moci užil pouhých šest let. Jeho předčasná smrt velmi zkomplikovala poměry v zemi. Synové, tehdy ještě nezletilí, se nemohli ujmout vlády. O tu se začaly dělit dvě kněžny : Drahomíra, vdova po zemřelém knížeti, a Ludmila, manželka Bořivojova.

3.3 LUDMILA – PRAMÁTI ČESKÝCH KRÁLOVEN

Přehled českých královen začíná svatou Ludmilou, neboť je ji možné považovat za pramáti českých králů a kromě několika výjimek také za pramáti všech českých královen. Zkoumání prokázalo vysokou provázanost a spřízněnost většiny evropských panovnických rodů. Svatá Ludmila ovšem nebyla pouze pramáti českých panovníků, ale po své smrti se stala i první českou sveticí. Pro svou velkou štědrost a lásku k chudíně byla často nazývána matkou chudých.

3.4 KULT SVATÉ LUDMILY

Než se zmíním o vývoji Ludmilina kultu, nemohu opomenout ještě jeden kult, který existoval již dříve a nemusel projít tak složitým vývojem. Kult svatého Václava se začal výrazně projevit v 11. století. Úcta k němu ale byla velmi rozšířená již v 10. století, což dokládají i legendy napsané v tomto století. Mezi významná díla patří latinská legenda *Crescente fide Christiana*, Gumpoldova, Kristiánova aj. Kult se díky staroslověnským legendám rozšířil i na Rus. To je patrné v tamních rukopisech První staroslověnské legendy.

Svatý Václav je jedním z nejoblíbenějších českých svatých, patron české země a mučedník. Jeho obliba je také dána dlouhou církevní tradicí. Václavův obraz měl charakter státního symbolu, byl např. zobrazován na pečetích a mincích.

V dílech, věnovaných Václavovi, se objevuje i obraz jeho babičky Ludmily, jíž byly později věnovány i samostatné legendy. První pokus o proniknutí Ludmilina kultu do pražské diecéze proběhl v době, kdy byl kostel svatého Jiří poničen.

Při snaze vynést Ludmilinu rakev se mělo stát několik zázraků. Ty zobrazují především středověké kroniky, hlavně z doby Karla IV. Těmi se budeme zabývat o několik kapitol níže, a tak se o zázracích, provázející Ludmilino přenesení, zmíním později. Se zázraky souvisí i snaha jeptišek o prosazení Ludmily jako svetic. První, na koho se měly obrátit, byl pražský biskup Ota. Ten ji odmítl prohlásit za svatou, a tak své prosby zaměřily na olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka. Jindřich projevil ochotu uznat Ludmilu za sveticí, ale bez souhlasu svého pražského kolegy nemohl nic učinit. Nakonec se jeptišky obrátily na svatovítskou kapitulu a ta Ludmilin kult schválila. Její svátost tedy byla oficiálně uznána ve 12. století. Úřední prameny z tohoto století již ukazují, že se stala i sveticí diecézní. Předtím byla pouze sveticí klášterní.

Za biskupa Daniela I. se dostaly části jejích ostatků do několika oltářů pražské diecéze a biskup Daniel II. ji dal již ve svém rukopisu vymalovat mezi české patrony. Dochované písemnosti popisují kněžnu Ludmilu jako laskavou, milosrdnou a zbožnou ženu. Úcta posunula svatou Ludmilu z křesťanské mučednice k národní světici. Svatá Ludmila se stala patronkou vinařů, babiček, matek a křesťanských vychovatelů. Jejím hlavním atributem je stočený závoj nebo šál kolem krku, případně provaz, který drží v ruce. Ojediněle má v ruce misku s hrozny nebo staroboleslavské paladium. Často bývá zobrazována spolu s malým Václavem, kterého vyučuje.

Vedle Ludmily a Václava máme i řadu dalších světců. Mezi nimi se objevuje například svatý Vojtěch, Prokop, Jan Nepomucký či svatá Anežka.

3.5 LUDMILA V DÍLECH

Mezi významné dějinné mýty našeho národa patří zavraždění svaté Ludmily. O událostech, provázejících Ludmilin život a zavraždění, se zmiňuje mnoho legend. I zde ovšem existují polemiky o tom, které dílo vzniklo dříve. Za nejstarší je podle většiny názorů považována *Ztracená legenda o svaté Ludmile*, jež se nejspíše stala pramenem pro díla následující. Dalšími významnými díly jsou např. legenda *Fuit in provincia Boemorum*, *První a Druhá staroslověnská legenda o svatém Václavu* nebo kronika Kosmova, Dalimilova aj. Mezi starší texty patří i staroslověnský *Prolog o Ludmile*, který se téměř doslova shoduje s *Fuit in provincia Boemorum*. Obraz Ludmily nám nabízí i středověká díla, z těch, kterým se budeme věnovat, je to např. *Kronika česká Přibíka z Radenína* nebo Jana Marignoly.

Mezi díly, zabývající se obdobím Ludmilina působení v politickém životě, jejím zavražděním a následném prohlášením za svatou, existuje vysoká provázanost. Je vidět, že díla mladších tvůrců čerpala z děl prvních legendistů. Obraz Ludmily je ve všech dílech téměř totožný. Většinou je zpodobněna jako mírná a Bohu oddaná žena, proti níž stojí zákeřná a vládychtivá Drahomíra.

4. DRAHOMÍRA ZE STODOR

4.1 PŮVOD KNĚŽNY

První zmínka o Drahomíře se váže k době, kdy byla spojena sňatkem s Vratislavem, knížetem českým. Budoucí česká kněžna pocházela ze slovanského kmene Luticů, a to z jeho nejbojovnější větve Stodoranů. Tento kmen se pravděpodobně nacházel při řece Havole, tj. v dnešním Německu. U Dalimila si můžeme všimnout, že zaměnil polabské Lutice s českými Lučany a její původ tudíž umístil do okolí Žatce. I její sňatek s Vratislavem byl zřejmě sňatkem politickým. Havolané byli tehdy jedním z nejmocnějších kmenů.

Polabští Slované se skládali z velkého množství kmenů, přesto však vytvářeli tři hlavní útvary. Byli to Lutici čili Veleti, Obodrité a Srbové (Lužičtí). Zvláštní skupinu tvořili Pomořané, kteří měli blízko k Polsku. V poslední čtvrtině 9. století patřily srbské kmeny po určitou dobu k Velké Moravě. O těchto tvrdošíjných pohanských Slovanech hovoří většina zachovaných děl.

Drahomíra Vratislavovi porodila staršího syna Václava a mladšího Boleslava. Některé texty se zmiňují i o jejích dcerách. O Přibyslavě, která má v dílech roli nálezkyně Václavova těla, a Střezislavě, manželce významného českého knížete z kmene sousedních Charvátů.

4.2 DRAHOMÍRA A LUDMILA

Po Vratislavově smrti se vlivem okolností začala moc dělit dvěma směry. Tím zároveň stoupala i nevraživost mezi Ludmilou a její snachou. Ta vzrostla ještě více, když byla výchova budoucího knížete a jeho bratra svěřena do Ludmiliných rukou. O tom, že byla výchova Václava a Boleslava dána do rukou Ludmily nejspíše rozhodlo to, že Drahomíra nebyla původní členkou vládnoucího rodu, ani členkou jiných českých rodů. Byla považována za cizinku. I přesto Drahomíra disponovala Vratislavovým majetkem a jeho ozbrojenou družinou. Část českých velmožů tedy stála při Drahomíře, část při Ludmile, na jejíž straně stál klérus, který podporoval její regentské nároky.

Je tedy nepravděpodobné, že by se Ludmila na Tetíně, kam se stáhla, věnovala jen modlitbám. Nejspíše si zde vybuodovala druhé mocenské centrum, které tak vytvořilo opozici proti Drahomíře, vládnoucí na Pražském hradě. Je jisté, že vliv Drahomíry

časem posílil, což mělo osudový význam pro kněžnu Ludmilu. V tomto mocenském převratu za Drahomírou stáli zřejmě i někteří domácí knížecí předáci. Mohlo jít o rody Vršovců a Slavníkovců.

4.3 ZAVRAŽDĚNÍ KNĚŽNY LUDMILY

Drahomíra podle většiny textů vyřešila celou situaci posláním vrahů na Tetín. Tetínské hradiště se nacházelo poblíž dnešní zříceniny hradu Tetín. Bylo jedním z opěrných bodů soustavy hradišť, která obklopovala přemyslovský stát. Legendy zobrazují Drahomíru jako tu, která vrahy vyslala. Jména vrahů jsou nám známá : šlo o Tummu a Gomona (někde se objevuje i podoba Tunna a Gommon).

Po příjezdu na Tetín mnoho legend popisuje situaci na hradě, kdy jsou muži pozváni do síně na hostinu. Tam se jich Ludmila vyptává na Drahomíru. Je popisována jako klidná, se svým osudem smířená žena. V době zavraždění mělo být Ludmile šedesát jedna let. Někde se objevuje let čtyřicet jedna, ale v tomto případě jde o omyl. Ten nejspíše vzešel z toho, že naši předci používali jiný kalendář, a proto se jednotlivá data s našimi neshodují.

Podle Kosmy byla Ludmila uškrcena provazem. V nejstarších legendách i u Dalimila dochází k záměně : namísto provazu se zde objevuje šátek, nebo též závoj.

*„Neurvalí pacholci
do světnice vtrhnou za noci
a zardousí kněžnu závojem.
Tak Lidmila přišla do nebes
a ty lotry chválil v pekle bės.“²*

Je tedy zřejmé, že Ludmila byla uškrcena a ne zabita mečem, tak jak si přála. Nebyla ji dopřána smrt po vzoru mučedníků, kdy musí být prolita krev. Obraz zavraždění Ludmily je mimochodem známý i z řady výtvarných děl. Ale i přes to, že byla Ludmila poražena, se nakonec stala vítězkou nad těmi, kdo ji připravili o život. V našich dějinách je vnímána jako světice, čímž se její jméno stalo nesmrtelným.

---

² *Kronika tak řečeného Dalimila. Překlad Krčmová, Marie. Str. 51*

4.4 LUDMILINI VRAZI

Podle některých legendistů to byla právě Drahomíra, která už tušila svatost Ludmily, a proto rozhodla o způsobu její smrti. Pravděpodobnější je názor historiků, kteří poukazují na to, že jména Tumma a Gomon jsou evidentně jména neslovanská, způsob vraždy by tak odpovídal pohanským zvykům. Původ jmen by sahal buď do germánské země, nebo do země skandinávské. V tom případě by šlo o Varjagy, což je ruský název pro severské Vikingy. Zavraždění lze přirovnat k rituální oběti, kdy podle varjažského zvyku poslali vdovu za manželem.

Poté měli vládnout spolu s Drahomírou jako vévodové. Vyháněli kněží a prý zakazovali Václavovi stýkat se se zbylými. Nakonec byla Drahomíra nucena zbavit se i jich. Následující řádky pocházejí z legendy *Fuit in provincia Boemorum*.

*„neboť když otec d'ábel na ně poštvál nesvornost, začali opovrhovati všemi svými vrstevníky. Z toho vyrostla nenávisť mezi bezbožníky Tunnou a Gummonem a jejich paní, takže se veškeré myšlenky a řeči paniny ve dne v noci zaměstnávaly jejich záhubou“.*³

Legendy v tom spatřují trest za jejich bezbožný čin. Trestu neušla ani jejich paní, jež byla vyhnána synem Václavem. Tím se také datuje vstup Václava na panovnický stolec. Druhým činem bylo vyzvednutí ostatků jeho báby Ludmily a přenesení těla do Prahy.

---

³ <http://citanka.cz/prlegendy/11-9.html>

5. VZNIK DĚL SOUVISEJÍCÍCH S ČESKÝM ÚZEMÍM

5.1 POČÁTKY PÍSEMNICTVÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ

Základy k slovesné kultuře našich zemí byly položeny ve 2. polovině 9. století. Na česká území měla největší vliv Velká Morava. Území tohoto státu zabíralo dnešní rozlohu Moravy, Slovenska, Čech a dál přesahovalo do dnešního Rakouska, Maďarska, Polska a zřejmě i do části Německa. Byl to stát s velice vyspělou úrovní uměleckého řemesla a hmotné kultury vůbec, což dokazují i vykopávky v Mikulčicích, Pohansku nebo také u Uherského Hradiště aj.

Křesťanství k nám začalo pronikat z Východofrancké říše spolu s latinou. Zároveň už ale existovaly hospodářské a kulturní styky s Byzancí. Odtud také pocházejí dva učitelé, kteří měli vyložit křesťanskou víru lidem českých zemí, a to v jejich jazyku. Šlo o Konstantina, který později přijal jméno Cyril, a Metoděje. Vytvořili první slovanské písmo – hlaholici. Později vzniklo na území Bulharska písmo jednodušší, cyrilice, nazvané na počest Cyrila (Konstantina). Stalo se základem ruské azbuky. Do písemnictví zavedli slovanskou řeč, tzv. staroslověnštinu, která se od mluveného jazyka lišila asi tak, jako čeština od slovenštiny.

V křesťanství se tedy vytvořily dvě oblasti. Oblast východní (byzantská) s převažujícími vlivy pozdní řecké vzdělanosti a západní (římská) s vlivy vzdělanosti latinské. Západní křesťanství bylo životnější a schopné určitých změn. Do náboženství postupně pronikaly názory světských vrstev.

5.2 NEJSTARŠÍ DÍLA VE STAROSLOVĚNŠTINĚ

Díky práci Konstantina, Metoděje a jejich velkomoravských žáků vznikla díla, která ukazují velkou členitost staroslověnské kultury. Texty právní povahy : *Zákon sudnyj ljudem*, *Nomokánon* a další. Četba, která měla vzdělávat : *Paterik*, v němž se vyprávělo o mniších a poustevnících. Dále písňové kánony, oslavná kázání atd.

Konstantin je autorem nejstarší dochované slovanské básně, která sloužila jako předmluva k překladu evangelií. Šlo o staroslověnský *Proglas*. Dílo *Život Konstantinův* a *Život Metodějův* patří po umělecké stránce mezi díla nejcennější. Tyto legendy si

příliš nevšímají nadpřirozených úkazů, jsou zaměřeny spíše životopisně a polemicky – na obranu Konstantinova a Metodějova díla.

Vedle těchto děl existuje i řada dalších, pro vývoj staroslověnštiny velmi důležitých textů. Spisovatelé, písíci legendy jsou nazýváni hagiografové nebo legendisté. Vypráví o životě, skutcích, zázracích a mučednictví církevních světců. Později to byl i oblíbený žánr v literatuře světské. Specifickým rysem našich nejstarších legend je to, že jejich hrdinou je nový svědek křesťanského triumfu.

5.3 VZTAH LATINSKÝCH A STAROSLOVĚNSKÝCH LEGEND

Po rozpadu Velké Moravy se těžištěm státního a kulturního života staly Čechy. Oporou politického úsilí se stalo křesťanství, které se výrazně stavělo proti pohanství. Písemnictví mělo církevní ráz. Jeho rozvoji napomáhala zakládání klášterů, v kterých vznikaly knihovny, písařské dílny (tzv. skriptoria), ale i školy. I přes převahu latiny se stále v Čechách rozvíjela velkomoravská tradice, zachycující události ve staroslověnštině. Staroslověnské památky oslavovaly vládnoucí rod Přemyslovců.

Asi od poloviny století vznikala pro české kulturní potřeby i literatura latinská. Osobitým znakem 10. a 11. století je tedy vytlačování staroslověnštiny latinou. Rozvoj latiny byl ovlivněn hlavně politickou situací, a to spojením Čech se západní sférou a zřízením biskupství v Praze. Latinské památky ale nevznikaly izolovaně od tvorby staroslověnské, zřejmě z ní i přímo těžily. Ukazují to např. legendy *Crescente fide christiana* a *Fuit in provincia Boemorum*.

Důležitým mezníkem pro vznik legend bylo založení Břevnovského kláštera a poté v 11. století založení kláštera Sázavského. Jakmile byla založená nová diecéze, nemohla se obejít bez vlastního světce, domácího patrona, kterého měla pro svou reprezentaci. V našich nejstarších legendách psaných staroslověnsky a latinsky je hlavní hrdina vesměs domácího původu (svatá Ludmila, svatý Václav, svatý Vojtěch a svatý Prokop). Světec představuje nejen ideál náboženství, ale zároveň slouží zájmům vládnoucí třídy. Kult světců z přemyslovského rodu podporuje i státní moc a autoritu vládnoucích knížat.

V dnešní době je postavení zachovaných legend z 10. a 11. století velmi důležité a to již z toho důvodu, že jde o jediné památky z této doby. Podle Zdeňky Tiché v díle

Cesta starší české literatury existoval vedle legend ještě hrdinský zpěv, který se šířil ústním podáním. Byl produktem pohanského prostředí. Legendy oproti tomu byly ústředním žánrem nově zaváděné křesťanské literatury. Hrdinské zpěvy se nedochovaly právě z toho důvodu, že měly pohanské kořeny a spoléhaly na paměť pěvců. Legendy se alespoň v úryvcích stávaly součástí liturgie, a proto se dostávaly do náboženských knih. Tyto nejstarší legendy do jisté míry suplovaly kroniku, neboť byly věnovány domácím světcům a tak se zároveň dotýkaly i části národních dějin. Ludmila jako světice náleží do církevní hagiografie, ale jako česká kněžna do národních dějin. Historická kritika se soustředí na to, které dílo nejvíce odpovídá požadavkům na historický pramen.

Pro historické poznání je určení primárního pramene rozhodujícím krokem. Rozdíly mezi dvěma příbuznými díly se dají zpravidla vysvětlit dvojí cestou. Pokud existují dva texty, jeden v kratší verzi a druhý delší, mohla být kratší verze buď původním textem, nebo mohla být výsledkem zkrácení obšírné předlohy. To platí i v opačném případě s textem delším. Tento proces zkrácení nebo zdloužení se nazývá amplifikace a abreviace.

Určení časové posloupnosti děl je tedy důležité pro poznání toho, které dílo bylo primární a které se stalo předlohou pro ostatní. Ale ani v případech zdánlivě jasných nemusí být filiační vztahy zřejmé. Nemusí být tedy jasné, zda pozdní autor čerpal přímo z legendy původní, se kterou se jeho text shoduje, nebo prostřednictvím nepřímé závislosti, přes autora jiného.

Obraz hrdiny byl nejčastěji originálně zpracován jednou a další jeho verze vznikaly různými obměnami a úpravami. Míra doplňků je předem svázána s hotovým prvotním dílem. Čím je dílo časově vzdálenější od líčených dějů a osob, tím více je autor odkázán na informace z druhé a třetí ruky.

Díla o knížatech, Václavovi, Ludmile, respektive i Drahomíře, jsou poznamenána velkým časovým odstupem. Osnova těchto legend je chudá na historické údaje. Velmi zřetelně zde vystupuje literární šablona. Pro nejstarší legendy jsou více než historická pravda důležité kompoziční a vůbec umělecké potřeby. Nad těmito díly tedy vzniká mnoho otázek jako : Kde vzniklo? Kdy vzniklo? Kdo byl autorem? Někteří historikové rází heslo o středověkém písemnictví jakožto o literatuře bez autorů. Ale i přes to, že je autor neznámý, můžeme se o něm dozvědět mnoho, např. o jeho názorech na politickou situaci, společenskou příslušnost, o jeho sympatiích či nenávisti.

Pro 10. století existuje mizivé množství historických pramenů. Listiny pražského biskupství, několik záznamů v zahraničních análech (např. Fuldských) nebo od kronikářů (Widukind a Thietmar).

6. LATINSKY PSANÉ LEGENDY

První díla latinské literatury, napsaná v Čechách nebo pro Čechy, měla prvotní předlohy slovanské. Ve většině případů byly cizím importem. Týkaly se obrazu svatého Václava a svaté Ludmily.

6.1 LEGENDA FUIT IN PROVINCIA BOEMORUM

Byla sepsána nejspíše v souvislosti se založením pražského biskupství a to z podnětu pražských benediktinek u svatého Jiří a Přemyslovny Mladý, která v kostele byla abatyší. Legenda *Fuit in provincia Boemorum* nenazývá Ludmilu světicí, ale je pouze „Boží služebnicí“. Líčí Ludmilin život od sňatku s Bořivojem až po smrt na sídle Tetín. Oproti jiným dílům nevynechává obraz pohanské Ludmily.

„Byl v zemi české jeden kníže, jménem Bořivoj, žijící i tehdy ještě v obyčejích pohanských, a vzal si manželku z jiné země dceru knížete Slavibora, jménem Ludmilu. Ta, když byla ještě mladičká, obětovala modlám a často velmi zaníceně se oddávala jejich uctívání. Když tak oba žili pospolu, z božtího pokynu a přání byvše přivedeni k lítosti, přijali očistu svatého křtu a s nimi zároveň i jejich poddaní.“⁴

Knížectví Slaviborovo tehdy sousedilo s Čechami. Kníže český i kníže srbský byli podřízeni mocnému králi Svatoplukovi. Dále čteme příběh o stavbě kostela, který měl být zasvěcen svatému Michalu. Podle legendy jej dala zbudovat Drahomíra přestavbou Ludmilina obydlí, aby byly zázraky dějící se nad hrobem nové mučednice připisovány svatému Michalu a ostatkům svatých.

Autor legendy popisuje i přenesení Ludmilina mrtvého těla na Pražský hrad. Zde hraje důležitou roli kněz Pavel, který se v jiných dílech objevuje jako její nejbližší zpovědník a rádce. Staví se proti mužům, kteří odmítají přenést Ludmilino zmučené tělo.

---

⁴ <http://citanka.cz/prlegendy/11-9.html>

„Proti jejich záměru se však postavil jeden kněz, jménem Pavel, který nebožce, pokud dlela na zemi, vždy věrně sloužil. Privil: “Nikterak se nestane, jak říkáte, nýbrž jak vám poručil kníže! Naleznu-li i jen prach stráveného těla, vyzvednu jej. Ostatní svorně s ním souhlasili a desku zvedli. Deska však, jak ji zdvihali, prolomila se, takže připomenutý Pavel i s hlinou padl na tělo nebožky. Ihned však povstav a hlinu odklidiv našel svaté tělo, uchráněné všeho porušení, s výjimkou toho, co na něm ulpělo prolomením víka, když je odklízovali.“⁵

6.2 ŽIVOT A UTRPENÍ SVATÉHO VÁCLAVA A SVATÉ LUDMILY, JEHO BÁBY

Jde o legendu tzv. Kristiána. O autorovi nevíme nic bližšího než to, že stál blízko Slavníkovce, biskupa Vojtěcha. Jemu také autor v prologu připisuje své dílo. Přesnou dobu vzniku prozatím nikdo neurčil, a proto je její datace v oblasti polemik. Některé novější teorie se ale staví proti těm, kteří považují dílo tzv. Kristiána za falzum z 12. nebo dokonce 14. století. Vznik legendy dosazují na přelom 10-11. století. V těchto neshodách je naší nejkontroverznější památkou. Typické je užívání rozsáhlých souvětí, nezvyklého slovosledu nebo také hromadění synonym. Z Kristiánovy legendy jsou také patrné mocenské intriky na knížecím dvoře.

Přestože bývá Kristiánovo dílo nazýváno legendou, nejde ještě o legendu ve středověkém slova smyslu. Není to vyprávění náboženského rázu, které se snaží působit na vnímatele příkladem světcova života. Jde spíše o historické dílo, zabývající se počátky křesťanství na našem území a všímající si prvních světců. Z Kristiána jsou odvozeny některé mladší legendy, z nich např. *Oriente iam sole* ale i jiné.

O. Králík vidí v Kristiánově legendě syntézu latinské a řeckoslovanské vzdělanosti. Jde o sloučení legendy václavské s tradicí cyrilometodějskou, jinak řečeno, církevní dějiny přemyslovských Čech prodloužil o dějiny Velké Moravy. S tím souvisí i obraz Ludmily, kolem níž se měla soustředit slovanská vzdělanost v Čechách 10. století, kde hlavní roli hrála enkláva moravských učenců.

---

⁵ <http://citanka.cz/prlegendy/11-9.html>

Podle tzv. Kristiánovy legendy byla Ludmila, Václavova babička, napřed stejně horlivou pohankou, jako po přijetí křtu horlivou vyznavačkou křesťanství a mučednicí. Zázraky, které uvádí Kristián v desáté kapitole, již můžeme vidět v nejstarších václavských legendách, které mu byly zřejmě pramenem. Zobrazuje ale i legendy nové, o kterých se nejstarší díla z 10. století nezmiňují.

7. STAROSLOVĚNSKY PSANÉ LEGENDY

7.1 PRVNÍ STAROSLOVĚNSKÁ LEGENDA O SVATÉM VÁCLAVU

Staroslověnské legendy českého původu byly psány jazykem, jímž psali i kázali Konstantin a Metoděj ve Velkomoravské říši. Většina názorů se přiklání k tomu, že První staroslověnská legenda o svatém Václavu vznikla v Čechách, brzy po Václavově smrti. Jejím autorem byl současník událostí v legendě popisovaných. Dochovala se ve třech redakcích, dvou ruských a jedné charvátské. Starší redakce ruská byla badatelům známá nejdříve. Objevil ji A.Ch. Vostokov, podle něhož je i tato redakce pojmenována. Je obšírnější než redakce charvátská. Vostokova redakce uvádí řadu faktů, které charvátská redakce nemá : jméno chrámu, kde se konaly Václavovy postřížiny⁶, Ludmilino jméno, počet Václavových sester aj. Většina údajů této redakce se týká spíše období po Ludmilině smrti.

7.1.1 VOSTOKOVA REDAKCE

Drahomíra je nejrozporněji zobrazovanou postavou legend. První slovanská legenda má pro ni slovo uznání. Líčí ji jako ušlechtilou a schopnou kněžnu, jako tu, která spravuje a upevňuje zemi po Vratislavově smrti, dokud ji nebude moci převzít její syn Václav.

„Avšak jejich matka Drahomíra zemi upevnila a spravovala svůj lid, Až vychovala své syny a až začal svůj lid spravovat (sám) Václav. A měl čtyři sestry; a provdali je do různých knížectví a vybavili je.“⁷

Takovou podobu již nemá ve většině ostatních legend, kde je její obraz v barvách velice temných. Je zpodobněna jako pohanka, vládyčtivá intrikánka a vražedkyně.

---

⁶ Postřížiny se udělovaly chlapcům v sedmi letech věku

⁷ Bláhová, E. Kouzal, V.: *Staroslověnské legendy českého původu*, str. 69

Například Kristián ji srovnává z biblickou vražedkyní : „*Vratislav, jenž pojal manželku jménem Drahomíř ze země Slovanů pohanských, řečené Stodor, ženu, kterouž přirovnávati k oné Jezabeli, jež v zlobě své utracovala proroky, nebo k Evě, manželce prvního člověka, která Kaina i Abela porodila.*“⁸

Jen stručně se legenda zmiňuje o jejím vyhnanství. To pravděpodobně bylo výsledkem sváru dvou politických orientací. Drahomíra se snažila pomoci polabským Slovanům, na které útočil král Jindřich I.

Podle legend měla být ale Drahomíra vyhnána za vraždu Ludmily, ke které měla dát příkaz. O přesném místě, kam byla Drahomíra vyhnána, legenda nevypráví. Vyhnanství zobrazuje První a Druhá staroslověnská legenda o svatém Václavu, z raných latinských legend podává zprávu Kristián. Mlčí však Gumpold a Crescente. I přes to je vyhnanství zřejmě historickou skutečností, protože se o něm zmiňují téměř všechna díla.

*„Tíž psové zlí, kteří Václava dříve navedli,
aby svou matku vypudil bez příčiny. Václav však
porozuměv bázni boží, rozpomenul se na slovo apoštola,
řkouceho : „Cti otce i matku svou [jako sebe samého]
a „Budeš milovati bližního svého jako sebe samého“.[?]
Chtěje naplniti všecken zákon boží, zase svoji
matku přivedl, velmi plakal a kál se, říkáje : „Hospodine
Bože, nepokládej mi to za hřích!“ A rozpomenul
se na slovo proroka Davida : „Hříchů mladosti mé
nevzpomínej, Hospodine!“
Proto ctil svoji matku. Ona pak se radovala z víry
svého syna a z dobrodiní, které prokazoval chudým...“⁹*

O zpětném povolání Václavovy matky nehovoří Druhá staroslověnská legenda. Důležitý údaj nacházíme i ke konci textu, kde se dozvídáme, kam Drahomíra prchla před Boleslavem, který je známý jako bratrovrah. Její strach před zavražděním ji hnál podle slov legendy do Charvát. Jde o území dnešních severovýchodních Čech.

---

⁸ Králík, Oldřich : *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*, str. 63

⁹ Bláhová, E. Kouzal, V.: *Staroslověnské legendy českého původu*, str. 70

„A protože se jeho matka zalekla smrti, uprchla do Charvát; neboť strašné je (zemřít) cizí rukou; (a bála se), aby to neutrpěla. A když Boleslav (pro ni) poslal, nezastihl ji.“¹⁰

V charvátských textech je původní tvar slova Drahomíra – Dragomira. Texty ruské mají podobu Dragomiř, mladší legendy Dragomila. Také Ludmilino jméno mělo jinou podobu – v textech se objevuje Ljudmila. První staroslověnská legenda se podle většiny historiků nejvíce přibližuje historické skutečnosti, kdežto díla se zlou a nekřesťanskou Drahomírou, která strojí úklady, jsou pozdější stylizací.

7. 1. 2 MINEJNÍ REDAKCE

Název vznikl podle toho, že podoba První staroslověnské legendy se dochovala v souborech životopisů svatých, v tzv. Minejích. Minejní redakce je místy obsažnější, než texty redakcí zbývajících.

Ve zpodobnění Ludmily a Drahomíry se jednotlivé redakce vcelku shodují. První slovanská legenda zobrazuje nalezení Václavova zavražděného těla jeho matkou. Ta je v pozdějších dílech nahrazena její dcerou Přibyslavou.

„A jeho matka, když uslyšela, že její syn byl zavražděn, hned přispěchala a hledala ho. A spatřivši jej, klesla na jeho srdce. A s pláčem sbírala údy těla jeho, svého syna. A když ho sebrala, neodvážila se ho nést do svého domu. Ale umyvše a obléknuvše jej na dvoře kněžově, odnesli (ho) a položili v kostele.“¹¹

První staroslověnská legenda o svatém Václavu je zcela osamocená v líčení Václavovy matky. Drahomíra zde není líčena výrazně negativně, jako ve všech ostatních legendách. Podle O. Králíka je volba mezi dvojí Drahomírou jasná. Podle něj odpovídá historické realitě Drahomíra zpodobněna v Crescente a dalších legendách, než v První staroslověnské legendě o svatém Václavu. Obraz Drahomíry jako křesťanky má vztah s pokročilejším cítěním křesťanského náboženství, které potřebovalo světcovu matku idealizovat.

---

¹⁰ Bláhová, E. Kouzal, V.: *Staroslověnské legendy českého původu*, str. 72

¹¹ Tamtéž str. 120

7.2 DRUHÁ STAROSLOVĚNSKÁ LEGENDA O SVATÉM VÁCLAVU

Drahomíra je znázorněna jako pohanka, konající bezbožné skutky.

*„Neboť jsem viděl, že moje rodička – pohanka jak rodem,
tak zajisté i konáním poskvrňujících skutků,
takže se nesluší ji jmenovat -, přátelíc se s jinými
zlými rádci – neznabohy, pomýšlí na záhubu své tchyně.“¹²*

Zatímco První staroslověnská legenda o svatém Václavu se nezmiňuje o konfliktu mezi Drahomírou a Ludmilou, ve Druhé si můžeme povšimnout slov, která si stěžují na Václavovy mnišské způsoby, za něž může právě Ludmila a její kněží.

*„Vždyť ten, který má být knížetem, je
duchovními a mou tchyní zkažený, takže je jako mnich!
Ji samu zahubím, a tamty vyženu ze země.“ A ihned
poslala své rádce a dala svou tchyni Ludmilu uškrtit.“¹³*

V nepříznivém líčení Drahomíry zachází z nejstarších děl nejdále. Klade ji do úst instrukci, aby každý kněz, který půjde k Václavovi, byl bez milosti zabit. Druhá staroslověnská legenda o svatém Václavu je rozsáhlejší než legenda první. Mezi nimi je překvapivě málo shod. Společným bodem je Drahomířino vyhnanství. V první staroslověnské legendě se autor o tetínské události nezmiňuje vůbec. Druhá na tom není o mnoho lépe, její děj je zobrazen velmi stručně.

Z Druhé staroslověnské legendy o svatém Václavu je jasné, že se Ludmila stala obětí Drahomířiných intrik. Zajímavý je obraz jejího osobního kněze Pavla. Ten se stává symbolem všech kněží v zemi. Slova, obsažená v následujících řádcích, vložil autor do prorockých úst Václava.

*...,a zpustlý dům Pavlův naznačuje vyhnání našich
kleriků a kněží ze země a rozchvácení jejich majetku.“¹⁴*

---

¹² Bláhová, E. Kouzal, V. *Staroslověnské legendy českého původu*, str. 164

¹³ Bláhová, E. Kouzal, V. *Staroslověnské legendy českého původu*, str. 164

¹⁴ Tamtéž str.163

7.3 PROLOŽNÍ LEGENDA O SVATÉ LUDMILE

Prolog neboli synaxář je liturgický sborník stručných životopisů světců, řazených podle kalendáře. Oproti První a Druhé staroslověnské legendě zná Proložní legenda zasvěcení kostela, do něhož byly přeneseny Ludmiliny ostatky. Ostatky byly vyzdvíženy a přeneseny v říjnu, uloženy v listopadu. Svátek přenesení se slavil a slaví 10. listopadu. O pohřbení Ludmiliných ostatků u svatého Jiří na Pražském hradě přináší jako jediná z nejstarších legend tuto zprávu.

Uvádí počet dětí, jež měla Ludmila porodit – tři syny a jednu dceru. Žádný pramen ale neuvádí jména všech dětí, většina zmiňuje pouze Spytihněva a Vratislava. O existenci dcer se dozvídáme jen z Ludmiliných legend, jejich počet se ovšem ne vždy shoduje. Někde se objevuje dcera jedna, jinde se objevují až dcery čtyři.

Dále uvádí zemi, odkud Ludmila pocházela, a tou zemí je Srbsko. Kosmas jmenuje jako jejího otce Slavibora a představuje ho jako předáka z hradu Pšova (Pšov – staré označení Mělníka). Latinská legenda *Fuit in provincia Boemorum* jmenuje rovněž Slavibora, ale říká pouze, že pochází z „jiného kraje“. Dalimil Ludmilu považuje za příslušnici českého kmene, pocházející z mělnického kraje. V tom se shoduje s Kosmou. Mohlo jít ale opět o záměnu. Mělnicko nejspíše zaměnili s Milskem, což je část území Srbska.

O přesném původu můžeme tedy spekulovat, ale vysvětlit bychom mohli obě možnosti. Obě možnosti by také svědčily o Bořivojově promyšleném tahu. Pro českou kotlinu byli polabští Slované přirozeným obraným valem. Stáli právě mezi Čechy a Sasy. Případným útokům ze strany Sasů by se tak Bořivoj vyhnul, pokud by se oženil se ženou, pocházející ze země Polabských Slovanů.

Druhou možností by si Bořivoj pojistil svou pozici proti Frankům, kteří útočili proti Slovanům, pod záminkou šíření křesťanství. V tom případě bylo pro Bořivoje důležité přijmout křest. Jediným křesťanským státem vedle Franků byla právě Velká Morava, v čele se Svatoplukem.

Zmiňuje se také o Bořivojově smrti, který podle rukopisu skonal v třiceti šesti letech a obsahuje též krátkou zprávu o tom, že Bořivoj s Ludmilou vyznávali v mládí dávnou slovanskou víru předků. Oproti *Fuit* je Proložní legenda stručnější.

„A otcovský stolec převzal její syn Vratislav.

Ten pak, dosáhnuv třiatřiceti let, spočinul v Pánu.

I ujal se vlády Václav, Ludmilin vnuk.

Tehdy začala matka Václavova obmýšlet zlo proti své tchyni Ludmile a všemožně hledala, (jak) ji zahubit.“¹⁵

Předloha nejspíše mluvila i o prvorozeném synu, v rukopisu dochází ke krácení a staršího syna Spytihněva vynechala. Stručnější je také v zobrazení Drahomířiných intrik proti Ludmile. Oproti Fuit je v ukázce Proložní legendy zobrazen počet Ludmiliných vrahů. Fuit jejich počet neuvádí.

„Ale její snacha se smluvila se dvěma velmoži a poslala je na Tetín, aby její tchyni Ludmilu zahubily“.
„Chopivše se pak Ludmily, hodili jí na šíji provaz a uškrtili ji. A tak vzala konec života, v den sobotní, v první hodině noční. Žila let šedesát a jedno léto. A zalíbila se Bohu, přijavši korunu mučednickou. Neboť Bůh skrze ni ukázal znamení a div na místě, kde byla pohřbena – nebylo (to) totiž v kostele, ale pode zdí hradní – a tam se po všechny noci zjevovaly hořící svíce; a jakýsi slepec prohlédl, dotknuv se prsti, kde Ludmila ležela. A od té doby se událo mnoho zázraků.“¹⁶

Více se o zázracích, dějících se po Ludmilině smrti, zmiňují pozdější díla, která byla psána především proto, aby podpořily kult této kněžny a pozdější světice. Jinak je scéna Ludmilina zavraždění popisována v latinské legendě Fuit, kde předchází vlastnímu vražednému aktu dramatická slova.

„I řekla jim : Bratři, proč jste přišli s takovou zuřivostí? Cožpak jsem vás neživila jako syny? Svě zlato, stříbro a drahocenná roucha dala jsem vám; a dopustila-li jsem se nějaké viny na vás, povězte mi. Oni však nedbajíce mírumilovných slov stáhli ji z lože a vrhli ji na dlažbu. Tu jim řekla: „Zadržte, bratři, maličko, aspoň než dokončím svou modlitbu!“ A s rukama rozepjatýma modlila se k Pánu. Domodlivši se řekla ji: „Zapřísahám vás, bratři, setněte mne!“ To totiž říkala, aby si prolitím krve zasloužila přijetí koruny mučednické. Oni však nesvolili, nýbrž vložili provaz na hrdlo její a zardousili ji.“¹⁷

¹⁵ Bláhová, E. Kouzal, V. *Staroslověnské legendy českého původu*, str. 273

¹⁶ Bláhová, E. Kouzal, V. *Staroslověnské legendy českého původu*, str. 274

¹⁷ <http://citanka.cz/prlegendy/11-9.html>

Proložní legenda spolu s latinskou Fuit a Kristiánovou legendou uvádějí jako den smrti kněžny sobotu 16. září. Možným rokem smrti by tudíž byl buď rok 920 nebo rok 921. Proložní legenda je jediná, která obsahuje detail Ludmilina pohřbení. Zmiňuje se o tom, že její pohřbené tělo neleží v kostele. Z této informace vycházela nejspíše i díla středověkých kronikářů. Ačkoli latinská Fuit je rozsáhlejší než slovanský text, je několik údajů, které má pouze Proložní legenda. O tom, že existovala společná předloha textů tedy svědčí mnoho důkazů. Je zřejmé, že každá z legend si z této předlohy vybrala některé údaje, které ta druhá nemá.

8. STŘEDOVĚKÉ KRONIKY

Při psaní svých děl se většina kronikářů inspirovala několika prameny, mezi nimi byly např. hrdinské zpěvy, mýty, anály a legendy. Všechny naše předhusitské kroniky jsou dílem kněží, světských i řádových. Bylo to proto, že kněží byli jedinou sociální skupinou, která ovládala umění písma. Kronikáři od svých předchůdců často přejímali celé úseky jejich spisů.

8.1 LATINSKY PSANÉ KRONIKY

V 11. století se stále více uplatňovala latina, což pro staroslověnštinu znamenalo určitou stagnaci. Vítězství latinského písemnictví ale nepřerušilo cestu ke zlidovění literatury. Latina se používala především ve vyšších kruzích. Byly jí psány díla, sloužící potřebám církve a panovníků.

Důležitou roli hrály pověsti, které se stávaly součástí kronik (o praotci Čechovi. O zlatém věku, o Krokovi a jeho dcerách, o Libuši a Přemyslovi, o dívčí válce, Šárce a Horymírovi). Pověsti našly své zpracovatele i v osobnostech jako byl Jirásek, Olbracht nebo Vančura.

8.1.1 KOSMOVA KRONIKA ČESKÁ

Kosmova Kronika česká se ve středověku těšila mimořádné oblibě. Byla často opisována a doplňována, čímž vzniklo několik pokračování (Kanovník vyšehradský, Mnich sázavský a další). Posloužila jako pramen řadě pozdějších kronikářů. Ti ji přepisovali pro potřeby své doby a svých politických a ideových vůdců. Pro čtenáře byla lehce srozumitelná a to díky jednoduchosti, se kterou ji psal.

Autor kroniky byl člověk na svou dobu neobyčejně vzdělaný, obeznámený se soudobým písemnictvím a znalý antických autorů. Dílo dosvědčuje vítězství latinské kultury v našich zemích nad kulturou staroslověnskou a také sílí sebevědomí českého přemyslovského státu.

Po vládě Spytihněva nastoupil na knížecí stolec jeho bratr. O tom, jak se Kosmas vyjadřuje k jeho vládě, můžeme vidět v následujících řádcích.

„Když odešel po způsobu všeho těla smrtelného ze světa, nastoupil v otcovské panství Spytihněv; po jeho smrti dosáhl knížectví Vratislav, jenž pojal manželku jménem Drahomiř z tvrdého kmene lutického – i ona sama byla k víře křesťanské tvrdší než skála – z krajiny, jménem Stodor. Ta porodila dva syny: Václava, Bohu i lidem milého, a Boleslava, bratrovraždou kletého.“¹⁸

V kronice se dále Ludmilino jméno objevuje ve spojitosti se snahou abatyše Vindelmuth o vysvěcení kostela svatého Petra.

„Když pak si abatyše vyžádala, aby jej biskup posvětil, a podle obyčeje uložila ta paní do schránky ostatky svatých, podala mezi jiným biskupovi sukno na píd' široké, které dostala ze závoje svaté Ludmily, žádajíc, aby je rovněž uložil mezi svaté ostatky do schránky. Tu biskup jaksi rozhorleně řekl : „Paní, pomlč o její svatosti; nechej stařenku, ať odpočívá v pokoji.“¹⁹

Předcházející slova vložil do úst pražskému biskupovi. Stejně popisuje Ludmilu i Kosmův pokračovatel Kanovník vyšehradský. Po této příhodě v díle následuje zázrak, který přesvědčil biskupa, aby změnil svůj názor. Kostel svatého Petra vysvětil a Ludmilu uznal za světici.

8. 1. 2 DÍLA KOSMOVÝCH POKRAČOVATELŮ

Jak bylo řečeno v předcházející kapitole, mezi nejznámější pokračovatele Kosmy patřil Kanovník vyšehradský. K jeho dílu připojil o několik let později vypravování o počátku vlády knížete Vladislava II. neznámý autor. Je zřejmé, že měl jisté vztahy ke klášteru svatého Jiří. Možná šlo o některého kněze, působícího v tomto ženském klášteře.

Autor věnuje mimořádnou pozornost několika zázračným příhodám kolem ostatků svaté Ludmily, které byly v klášteře uloženy. Mělo to pravděpodobně podpořit úsilí kláštera o dosažení její oficiální kanonizace. Ludmila v díle vystupuje jako patronka jeptišek a vůbec celého kláštera.

---

¹⁸ *Kosmova kronika česká*. Překlad Hrdina, Karel, str. 42

¹⁹ *Kosmova kronika česká*. Překlad Hrdina, Karel. Bláhová, M., str. 74

Kronikář popisuje poničení kláštera svatého Jiří, mučedníka, a svaté Ludmily, mučednice. Níže můžeme přečíst pasáž, ve které se při pokusu odnesení Ludmiliných ostatků stal zázrak.

„Povolavše Vernera, kameníka a zedníka, žádaly ho, aby vypátral mezi kameny a ohořelým dřívím. A aj, z vůle Boží našel Verner rakev neporušenou a ohněm nedotčenou, a vrátiv se radostně k paním, oznámil jim radostnou zvěst, žádaje za ni odplatu.“²⁰

Následuje blahoslavení Boha, díky němuž se Ludmiliny ostatky našly neporušeny a zachycuje zázrak další.

„ale jako by se byly lekly, couvly v své smělosti, a zavolavše kněze Puda, pokusily se za jeho rady a pomoci vynést rakev. A když vyšly k hradní bráně, našly ji zavřenou a zamčenou, jako by se stavěla na odpor jejich cestě, a ač se do brány vši silou opíraly a usilovně ji viklali, nedovedli ji otevřít. Tímto zázrakem zmateny, vrátily se na místo, odkud vyšly.“²¹

Verner, který v díle vystupuje jako pomocník jeptišek, má ještě další úlohu. Jako zloděj části Ludmiliných ostatků dojde odplaty. Při stavbě chrámu, kterou měl vést Verner, přišli o život jeho pomocníci. Tři roky nato došlo i na samotného zloděje Ludmiliných ostatků.

„Téhož roku bylo celé jaro suché. Rovněž téhož roku, dne 12. května, mráz tak silně poškodil vinice a ovocné stromy, že nepřinesly vůbec žádnou úrodu. Uškodil též ozimému i jarnímu setí pšenice, žita, ječmene, hrachu i jiného zrna po celých Čechách tak, že se musila na velmi mnohých místech setba posekat, protože by byla asi jen velmi malou nebo žádnou úrodu nepřinesla k prospěchu lidí.“²²

Po tomto obrazu země staví autor další Ludmilin zázrak. V kostele svatého Jiří mělo dojít ke krvácení nohou Ukřižovaného, který byl postaven nad hrobem blahoslavené Ludmily.

---

²⁰ Pokračovatelé Kosmosi. Překlad Hrdina, K. Bláhová, M. Tomek, V., str. 74

²¹ Pokračovatelé Kosmosi. Překlad Hrdina, K. a spol., str. 74

²² Tamtéž str.

Rukopis pravděpodobně čerpal z různých pramenů. Pro nás je nejdůležitější Kristián, popisující život svatého Václava a svaté Ludmily, dále z legend *Crescente fide*, zřejmě i z legendy *Proložní*, s kterou se shoduje v místě, kde přesně byla Ludmila pohřbena.

Dílo je psáno, aby vyzdvihlo svatost Ludmily a je důležité v tom, že popisuje zázraky, které se děly po její smrti. O nich se legendy z 10. století ve většině případů nezmiňují a to podporuje tezi, že se její kult začal plně rozvíjet až ve století 12. Neříká nic o Ludmilině životě, proto se v díle nevyskytuje zmínka a její snaše Drahomíře. Ludmila je v díle symbolem a patronkou kláštera svatého Jiří.

8. 1. 3 ZBRASLAVSKÁ KRONIKA

Zbraslavská kronika má dva autory. Prvním byl zbraslavský opat Ota, který se snažil napsat oslavné dílo na Václavovu počest. Kroniku napsal do roku 1314, kdy sám zemřel. Druhým autorem byl opat Petr, který pocházel ze Žitavy. Je pravděpodobné, že zaujímal vysoké postavení v českém politickém životě. Jeho část má vysokou hodnotu hlavně při popisování historie střední Evropy v první polovině 14. století.

Zbraslavská kronika je největší předhusitskou kronikou. Zmiňuje se o Ludmile, která je zde jmenována spolu s ostatními svatými. Tvoří součást listu, který zřejmě sloužil k předčítání při modlitbách. List je připisován svatému Ondřejovi.

„svaté Máří Magdalénské, svaté Gertrudy panny, jedenácti tisíc panen, svaté Ludmily a jiných přemnohých svatých. Titul je připsán svatému Ondřejovi. Tito a všichni svatí Boží nechť se ráčí přimlouvati za mne hříšníka u Hospodina! Amen!“²³

---

²³ . *Zbraslavská kronika*. Překlad Heřmanský, F. Mertlík, R., str. 418

8. 1. 4 KRONIKA ČESKÁ PŘIBÍKA Z RADENÍNA, ŘEČENÉHO PULKAVA

Kronika pojednává o českých dějinách od počátku české země až do dob vlády Jana Lucemburského. Panuje názor, že kronika byla původně napsána v latině a právě Pulkava ji měl přeložit do češtiny. Kronika, ze které jsem čerpala, je rozdělena do 106 kapitol s nadpisy. Z autorova podání je jisté, že nejvíce čerpal z Kosmovy a Dalimilovy kroniky, které obohatil o nové podrobnosti a pověsti.

Inspirací mu dále byla legenda Kristiánova, se kterou se také v mnoha případech shoduje. Kroniky Přibíka z Radenína a Jana Marignoly byly napsány v letech panování Karla IV. Slovesné umění z rozhraní 13. a 14. století se nespokojuje s prostým líčením světců. Soudobé legendy a kroniky často kupí zázrak na zázrak. Sám Karel IV. podporoval vznik nových legend, jak veršovaných, tak i prozaických. Díla vzniklá v této době vyjadřují feudální vztah k životu. Neslouží pouze náboženskému vzdělání věřících, ale stávají se také zábavnou četbou. S tím souvisí i to, že tíhnou k umělecké výlučnosti, někdy až k slohové vyumělkovanosti.

Významnou myšlenkou v kronice je vyzdvižení přemyslovské tradice. Karel IV. byl vychováván v prostředí, kde panovníkova legitimita a oprávněnost panovníckých nároků byla odvozována z krve kolující v jeho žilách. Potvrzoval tak svou legitimitu nejstarším a nejslavnějším původem.

Uvádí nám již známé informace, že Ludmila pocházela z Pšova u Mělníka a měla dva syny. Dozvídáme se, že Vratislav byl zakladatelem kostela svatého Jiří na Pražském hradě. Toto místo mělo být i místem jeho pohřbení. Vratislavovo jméno bylo v německých pramenech zkomoleno na Vitislav. Také u Drahomíry se původ nemění, autor pouze upřesňuje, že střediskem tehdejších polabských Slovanů byla Brehma (pozdější Brandenburg).

Rozděluje výchovu Drahomířiných synů. Prvního měla vychovávat blahoslavená Ludmila, druhého bezbožného syna Boleslava Drahomíra, kterého měla pobízet k pohanským obřadům.

Autor hovoří o Ludmile jako o nejslavnější paní a patronce Čechů, první perle a prvním květu v Čechách utrženým. Při popisu jejího zavraždění zároveň potvrzuje i Ludmilinu svatost, kdy ji do nebes doprovází sám Kristus. „*Kristus ji ovinul zlatým řetězem a vzal ji na nebesa.*“²⁴

---

²⁴ Bláhová, M. a spol.: *Kroniky doby Karla IV.*, str. 282

Osmá kapitola začíná vyhnáním kněží, kterých se takto měla zbavit Drahomíra. Autor popisuje děje téměř shodně se všemi předcházejícími díly, kde byla Drahomíra potrestána za Ludmilinu smrt. Kronika také zobrazuje spiknutí Boleslava s jeho matkou. Stejně jako Kristián ji nazývá druhou Jezabelí, která se stala spoluvinicí při prolití nevinné mučednické krve svého syna Václava. Autor používá i jiná přirovnání k biblickým postavám. To zobrazuje v scéně, kdy měla být Drahomíra za tento bezbožný čin pohlcena zemí jako Dátan a Abiron.

„V té době též přešpatná a nešlechtná jeho matka Drahomíř, jako druhá Jezabel následovala krutost bezbožné Athalie, jež zuřila na svou vlastní královskou krev, a stala se spoluvinicí na prolití nevinné mučednické krve svého prvorozeného syna, blahoslaveného Václava.“²⁵

Dátan (Dathan) a Abiron podle bible povstali proti Mojžíšovi a za to byli pohlceni zemí. Jezabel byla manželkou izraelského krále Achaba. Požadovala, aby král uctíval boha Baala a dala usmrtit řadu proroků boha Jahveho.

Autor zobrazuje také Václavovu sestru Přibyslavu, která našla jeho mrtvé tělo. Nalezla kus odřátého ucha a tři roky poté mu ho přiložila k umučenému tělu. To zázrakem přirostlo zpět na své místo. Také Pulkavova kronika popisuje zničení kláštera svatého Jiří, během něhož se stalo několik zázraků.

8. 1. 5 JAN MARIGNOLA – KRONIKA ČESKÁ

Jan Marignola mluví o Ludmile jako o zářící hvězdě. Druhou zářící hvězdou je pro něj Mlada, sestra zbožného knížete Boleslava II. Papež Jan XV. ji měl přijmout a slavnostně požehnat. Přitom došlo ke změně jejího jména na Marii. Právě ona se stala abatýší pražského kláštera svatého Jiří a zasazovala se o kanonizaci Ludmily.

Také jeho dílo je rozděleno do kapitol. Kapitola O Bořivojovi, prvním knížeti Čechů, se zmiňuje o působení Konstantina a Metoděje na slovanském území. Dále zaznamenává přijetí křtu a exil Ludmily s manželem. Autor se zmiňuje o Ludmiliných dětech. Podle něj měla mít tři syny a tři dcery. Později mělo dojít k úmrtí jednoho syna, proto se nejspíš v dílech objevuje jen Spytihněv a Vratislav. Tyto dvě kroniky se shodují v tom, že používají přirovnání k biblickým postavám. Ludmiliny vrahy nazývá syny Satanovými, Drahomířiny děti jsou pro změnu přirovnávány k Ábelovi a Kainu.

---

²⁵ Bláhová, M. a spol.: *Kroniky doby Karla IV.*, str. 283

I toto dílo je důležité především proto, že popisuje zázraky, dějící se po Ludmilině smrti. Tělo, které mělo ležet několik let na shnilé desce, bylo po nalezení neporušené. Dále říká, že v místě, v němž měla být pohřbena, stoupala voda. Jakmile byl ale kostel vysvěcen, voda ustoupila a Ludmila mohla být na tomto místě pohřbena. Zázrak ukazuje i oheň :

„neboť, když kousek jejího šatu nebo závoje byl předložen biskupu Heřmanovi, aby ho uložil s ostatními ostatky v oltáři sv. Petra, a biskup ho zlobně odhodil přes odpor abatyše, která tvrdila, že Ludmila je svatá boží mučednice, Bůh uchoval část jejího závoje, pohozenou do misky planoucí žhavým uhlím, neporušenou uprostřed plamenů.“²⁶

Je jisté, že pramenem těchto zázraků mu byla Kristiánova legenda a dílo tzv. Kanovníka vyšehradského. O zachování látky autor hovoří i později v samostatné kapitole o biskupu Heřmanovi. Další zázrak náleží k době, kdy byl pobořen klášter svatého Jiří. Jeptišky měly v noci spatřit podivnou záři, sestupující z nebe jako sloup, který mířil rovnou nad Ludmilin hrob.

Většina středověkých legend spatřuje Drahomíru jako tu, jež se spolčila i proti svému synu Václavu.

8.2 ČESKY PSANÁ KRONIKA

S pronikáním češtiny do latinského textu se setkáváme ve 12. století. V latinských textech z té doby se můžeme setkat s tzv. bohemismy (ojedinělými českými slovy) nebo s českou větou. Na přelomu 13. a 14. století se již jako spisovný jazyk uplatňuje čeština. Literatura 13. a 14. století se zpravidla nazývá staročeská a její jazyk nazýváme staročeštinou. Staročeštinou začala psát šlechta, která se ke slovu hlásí koncem 13. století. Ústřední postavení má ale stále duchovenstvo. První česky psanou kronikou byla kronika tak řečeného Dalimila.

---

²⁶ Bláhová, M. a spol.: *Kroniky doby Karla IV.*, str. 464

8. 2. 1 KRONIKA TAKŘEČENÉHO DALIMILA

Kronika tak řečeného Dalimila pochází ze 14. století a o jejím autorovi mnoho nevíme. Pro kroniku se ale ponechal zažitý název Dalimilova kronika. Toto jméno se poprvé objevilo u kronikáře Václava Hájka z Libočan. Autorem byl patrně příslušník drobné šlechty. Jde o kroniku rýmovanou, která líčí české dějiny od jejich počátků až do roku 1314. Velká část díla je vesměs záznam podle Kosmovy kroniky. Ten je rozšířen o církevně slovanské období, o příběh Oldřicha a Boženy nebo o václavské a ludmilské legendy. Je nejstarší česky psanou kroniku vůbec.

Autor v předmluvě jmenuje pět kronik, kterých používal při psaní svého díla : kroniku boleslavskou, pražskou, břevnovskou, opatovickou a vyšehradskou. Kroniku nelze hodnotit jako pramen pro české dějiny. Její neocenitelný význam je především v tom, co vyjadřuje kronikář ve svých úvahách, které vkládá do úst panovníkům.

Doba, která spadá do našeho zkoumání, začíná Bořivojem I., manželem svaté Ludmily, který se po radě Svatoplukově nechal pokřtít. Kronika popisuje, že se tak stalo nejprve bez Ludmily a místem pokřtění se stal Velehrad. Ve starších pramenech místo není uváděno. Velehrad jako sídlo moravského biskupství uvádějí až prameny 2. poloviny 13. století. Dalimil též uvádí rok Bořivojova křtu – 894. Podle historiků již nebyl Metoděj a pravděpodobně ani Bořivoj živ. Chybné datum bylo zřejmě převzato z Kosmovy kroniky.

Ludmila (v kronice Lidmila) je popisována jako ušlechtilá, ctná a poctivá žena, Drahomíř jako závistivá, po vládě toužící žena, která ve své zlobě vyslala vrahy na Tetín. Co se stalo mezi tím, kdy Ludmila prchla na Tetín, a její smrtí, nic nevíme. Podle všech informací Ludmila měla několik měsíců, než na ni Drahomíra vrahy vyslala. Lidmila byla varována lidem před tím, co zamýšlí její snacha. I přes to v Dalimilově kronice tráví svůj poslední čas v modlitbách. Oproti Kosmovi je již v textu zpodobněna jako světice.

„V modlitbách je její posila.

Sirotám též dary posílá.

Tak se chystá, že smrt přivítá.

V tom pod hradem zahřmí kopyta.

Lidmila ví, že ji utratí

brzy oni vrazi najatí,“²⁷

---

²⁷ *Kronika takřečeného Dalimila*. Krčmová, M., str. 51

Legenda popisuje období po jejím zavraždění, kdy se vlády ujala Drahoň. Dalimil tedy ukazuje Drahoňu jako urozenou pohanku, jež stíhá kněží, jako tu, která vyprovokovala rozepře mezi křesťany a pohany.

Poté autor rukopisu popisuje převzetí moci Václavem. Ten posílá matku do vyhnanství – není zmínka o přesném místě, ale uvádí jen slova, která ji posílají do země věnných statků. Dalimil opomíjí přenesení Ludmiliných ostatků.

Také neuvádí, že by Drahoň našla Václavovo mrtvé tělo, tak jak to můžeme sledovat v První a Druhé staroslověnské legendě a její následný útěk před Boleslavem. Objevuje se zde opět postava Panny Přibyslavy, které Bůh zjevil, kde má hledat uťaté ucho Václavovo. Vedle Přibyslavy se v díle objevuje i Střezislava, matka biskupa Vojtěcha. V díle došlo k záměně stáří Drahoňiných synů. Jako prvorozeného popisuje autor Boleslava, mladšího Václava.

*„Ta pohanská urozená kněžna
povila dvě pacholátka něžná.
Staršího nazvala Boleslavem.
Mladší Václav byl pak všude slaven
pro svou tichou povahu a mrav.“²⁸*

Žánr rýmované kroniky představoval pro středověké autory oblíbený útvar. Řadu rýmovaných kronik můžeme zaznamenat už ve středověkém latinském písemnictví. Později byly skládány i pro publikum, které latinsky neumělo.

---

²⁸ *Kronika takřečeného Dalimila*. Krčmová, M., str. 50

9. ČESKY PSANÁ LITERATURA

Zajímavým beletristickým způsobem zpracoval látku českých dějin Vladislav Vančura, spisovatel 20. století. Vladislav Vančura se při převyprávění dějin evidentně držel nejstarších legend, pověstí a kronik, které mu nabídlo naše písemnictví. Do jednotlivých úseků vyprávění vkládá vlastní názor, který je již ovlivněn soudobým historickým bádáním.

9.1 OBRAZY Z DĚJIN NÁRODA ČESKÉHO

Jako všechna díla zmiňuje také Vladislav Vančura Bořivojův křest, který známe již z dřívějších děl. Prostý lid ale stále vyznává pohanské zvyky, kdy kmen bojuje s kmenem, rod s rodem. Tím autor naznačuje, že cesta křesťanství nebyla zpočátku tak snadná, jak by se mohlo zdát.

Vančurovy Obrazy z dějin národa českého vynechávají Spytihněva a po Bořivojově smrti vládu svěřuje do rukou Vratislava. Obšrněji zobrazuje zemi, odkud pocházela jeho žena Drahomíra. Tato země se rozkládala od moře k Labi a dál k Sále a k pohraničním horám pozdějších Čech. Autor se o Drahomíře vyjadřuje jako o kněžně války a paní bojů. Rovněž je ale ženou obrany. Svě země chtěla uchránit před nájezdy Jindřicha I., zvaného Ptáčník. Tím se nejspíše dostala do sporu s Ludmilou, která vyznávala opačný směr. Chtěla zabránit válce, a tak její vliv stál právě proti Drahomíře. Dílo tak ukazuje, že rozepře mezi dvěma kněžnami byly hlavně v rovině politické. Co se týče prudkosti a záště, Vančura dokonce jmenuje Ludmilu Drahomířinou sestrou, která stejně jako ona plane vášněmi a touhou po moci. Pohled na Ludmilu jako na mírnou, nekonfliktní a laskavou tak podle něj sotva odpovídá skutečnosti.

O podrobnostech roztržky se z tohoto díla dozvídáme nejvíce. Významnou roli mají ve Vančurově díle rádci, kteří ještě více rozdmýchávali oheň mezi Ludmilou a Drahomírou. Ti, co chtěli válku, se přiklonili k Drahomíře, ostatní k Ludmile.

Důležitou zbraní v tomto politickém boji bylo křesťanství a jeho vystupování proti nevěřícím. Proto se také pozdější díla obrací proti Drahomíře, která chtěla uchránit svůj pohanský lid.

„Před vládyní řekl pak prvý kněz: „Drahomír se zaplétá do středu válek a osnuje úklad proti králi a kazí dílo, které mu vnukl Pán: neboť jeho křesťanské vojsko se musí srazit s pohany a musí vésti kříž v háječky, kde má Svantovít doposud oltář. Když je tomu tak, co učiníme? K čemu jinému můžeme raditi, než aby umenšila své pošetilé chtění pomoci a trestu božímu popřála místa. Po rádci prvému mluvil druhý a třetí...“²⁹

Jména Ludmiliných vrahů autor neuvádí. Také se přiklání k tomu, že na sídlo Tetín jich přijelo více. Dílo neobsahuje scénu Ludmilina zavraždění. Ta je přeskočena až do nalezení jejího mrtvého těla.

Pokračuje Drahomířiným sporem s Bavorskem. Tím Vančura potvrzuje, že německý král Jindřich I. vyvražďoval kmeny polabských Slovanů. Právě Lutici, odkud Drahomíra pocházela, byli dlouho sužováni. Je tedy zřejmé, že Drahomíra novému králi odmítala poslušnost a snažila se o ochranu svého lidu. To by také vysvětlovalo vyhnání knězů z Pražského hradu o kterém se Vančura později zmiňuje. To mohlo být vykládáno jako nepřátelský akt vůči Bavorsku. Ukončení ozbrojených sporů mezi Bavorskem a Saskem umožňovalo obnovit novou expanzi proti Luticům a dalším pohanským kmenům.

Po těchto neshodách si lid přál, aby se moci ujal Václav a nastolil v zemi klid. Ten chtěl udržet mír, a tak se dostával do konfliktu se svojí matkou, kterou nakonec poslal do vyhnanství. Udává, že měla odejít na hrad, jež se nazýval Braniboř, ležící v zemi stodoránské. To mělo být místo jejího narození.

Vančura obohacuje dílo scénou, která předchází jejímu vyhnání. Václav prosí matku, aby se zřekla moci a stala se poutivou křesťankou.

„A nic se nepodobá více pravdě a nic není snazšího věřiti, než že ji prosil a naléhal a že lomil před ní rukama a že pro lásku boží poznovu žádal, aby se zřekla záští a důvěřovala v moudrost, která posílá své sluhy k pohanským národům, aby je buď slovem, buď silou přivedli k obcování lásky. Ale domluva, ani prosby, ani svaté příklady nezměnily srdce Drahomířino“³⁰

---

²⁹ Vančura, Vladislav.: *Obrazy z dějin národa českého*, str. 88

³⁰ Tamtéž str. 94

Po jejím vyhnání a následném povolání zpět se k moci již nedostala. Její stopy se ztrácejí po zavraždění knížete Václava bratrem Boleslavem. Podle některých pověstí měla Drahomíra zahynout v Čechách za podivných okolností, nedlouho po Václavově smrti a její duši si prý odnesl sám ďábel.

Vančura popisuje situace mezi Drahomírou a jejím synem mnohem podrobněji, než ostatní díla. O to méně se ovšem věnuje Ludmile. Obě kněžny zde mají postavení žen, které touží po moci. Příčinou sporů tedy byla podle Vančury situace politická, podpořená rozepřemi o víře/nevíře v Boha. Nezmiňuje se o původu Ludmily, uvádí jen původ bojovné kněžny Drahomíry.

Drahomíra má v díle celkově významnější postavení než Ludmila. Zobrazuje společenské situace, které jsou v legendách snad záměrně opomíjeny. Ukazuje, jak důležitou roli hrála Drahomíra v oblasti vlády a jak těžké bylo pro panovníka udržet si své postavení. Protože nejde o dílo podporující kult svaté Ludmily, je vynechána Ludmila jako světice, a tudíž se autor nezmiňuje ani o jejích zázracích.

10. LEGENDY A MODERNÍ VÝZKUMY

10.1 POLITICKÁ MOC

Podle všeho nebyl konflikt mezi dvěma kněžnami motivován nábožensky, ale politicky. Tehdejší život na knížecím dvoře byl plný intrik. Po smrti manžela i svých dvou dětí byla Ludmila rozhodnuta udržet moc v rukou své rodiny. Drahomíra zde byla cizinkou, která se přivdala. Dědicem knížectví byl mladičký Václav, který nemohl ještě vládnout, a tak si moc nárokovaly obě ženy. Odstranění svaté Ludmily nemuselo být tedy vraždou, která měla vyřešit osobní spor, ať už o výchovu vnuků, jak by se mohlo zdát, nebo spor pohanství a křesťanství, jak vyvstává z legend. Náboženské vyznání zde sehrálo roli ideologicky důležitou, avšak politicky zcela okrajovou.

Dnes těžko dokážeme rekonstruovat události, které se v té době udály, nelze ale plně popřít, že se podobný spor mezi tchyní a snachou mohl odehrát. O událostech však můžeme hovořit pouze v rovině úvah.

10.2 JAK JE TO S DRAHOMÍŘINÝM POHANSTVÍM

Z historického hlediska vyplývá, že by se těžko vyznavačka pohanství mohla stát českou kněžnou a nastoupit na knížecí stolec. Je proto možné, že konvertovala ke křesťanství záhy po sňatku, byť mohla vůči projevům pohanství zůstat nadále velmi tolerantní. Také masové pronásledování křesťanů ze strany Drahomíry nikdy nebylo historicky prokázáno.

Drahomíra je kromě První staroslověnské legendy o svatém Václavu líčena jako zuřivá pohanka. Ostatní díla tedy pravděpodobně vznikla proto, aby byla vyzdvižena Ludmilina svatost a na opačné straně Drahomířino pohanství. Nezbytné tedy bylo předlohu s křesťanskou Drahomírou zlikvidovat.

10.3 LUDMILINO ZAVRAŽDĚNÍ

Okolnosti smrti svaté Ludmily jsou velmi problematické. Objevuje se i názor, že dost dobře mohlo jít o vykonávání rozsudku, ke kterému Ludmilu odsoudil sněm, a ne o vraždu, jak vyplývá z legend. Také z toho, že Drahomíra nechala popravit Tunnu a Gomona s celými rodinami vyplývá, že vrazi mohli jednat podle vlastního uvážení, a tudíž by Drahomíra s jejím zavražděním neměla nic společného.

Je důležité, abychom měli na paměti, že legendisté svá díla psali s časovým odstupem od popisovaných událostí. A zřejmě pro ně nebyly časové údaje tak důležité. Šlo jim zejména o vykreslení křesťanských skutků a popis mučednické smrti jejich hlavního hrdiny, v našem případě hrdinky svaté Ludmily.

10.4 POPIS UDÁLOSTÍ

Při rozboru starých literárních památek je důležitá spolupráce několika vědních oborů. Ty mohou dokázat omyly v dataci, které nám uvádějí nejstarší legendy a kroniky našeho písemnictví. Pokud bychom přihlédli k poznatkům E. Vlčka, který provedl průzkum na kosterních pozůstatcích nejstarších Přemyslovců, mohli bychom v mnoha případech odmítnout tvrzení legend, např. Vratislavův sňatek s Drahomírou. Podle legend se měl český kníže dožít třiceti tří let a k jejich spojení by tedy došlo v jeho osmnácti letech. Údaj o dožitém věku je ale podle průzkumu chybný. Ve skutečnosti se měl dožít o čtrnáct let vyššího věku. Tzn., že údaj „třicet tři let“ se může týkat pouze délky Vratislavovy vlády, nikoliv dožitého věku. Šlo by jak o společnou vládu se Spytihněvem, tak vládu samostatnou, po bratrově smrti. To je možné, pokud se budeme držet Třeštílkova názoru, že svatba mezi Drahomírou a Vratislavem se udála v roce 906. Údaje o dožitém věku, jak je můžeme vidět např. u Kristiána, Kosmy aj., jsou spíše vlastním autorovým odhadem.

S tím souvisí i množství názorů, které dokonce popírají, že by Václavovou matkou byla Drahomíra. Jeho matkou by se tak stala neznámá žena, která podle některých badatelů mohla pocházet z Moravy, stejně jako Spytihněvova manželka. To by vysvětlovalo, proč byl Václav dán na výchovu k Ludmile. V některých legendách se však praví, že Vratislavovi synové byli odebráni matce oba a svěřeni Ludmile (např. u Kristiána).

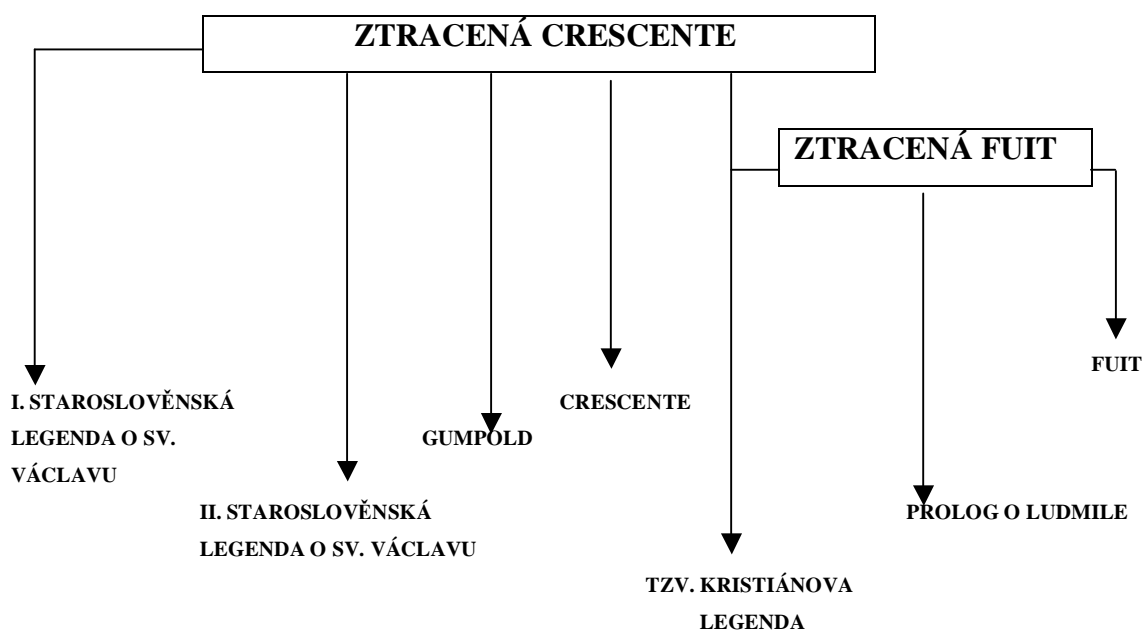
S pomocí údajů, které nám nabízejí nejnovější průzkumy, můžeme sestavit popis jednotlivých událostí, o kterých se dříve legendisté a kronikářů zmiňují. Uvedená tabulka vychází především z poznatků D. Třeštíka, E. Vlčka a kolektivu kolem něj.

Životní data Ludmily a jejích nejbližších příbuzných

855	Narození dcery pšovského knížete Slavibora Ludmily
871	Ludmila se stává Bořivojovou manželkou. Zároveň přijímá křest a nakonec odchází s manželem do Čech
872	Narození syna Spytihněva
874	Narození syna Vratislava
875	Bořivoj usedá na pražský stolec
888	Bořivojova smrt. Ludmila se ujímá správy knížectví
906	Vratislav se žení s dcerou knížete Havolanů Drahomírou
915	Zemřel Spytihněv
920/921	Zemřel Vratislav. Drahomíra se chopila regentské vlády
920/921	Ludmilina smrt.*
925	Přenesení Ludmilina těla z Tetína do Prahy

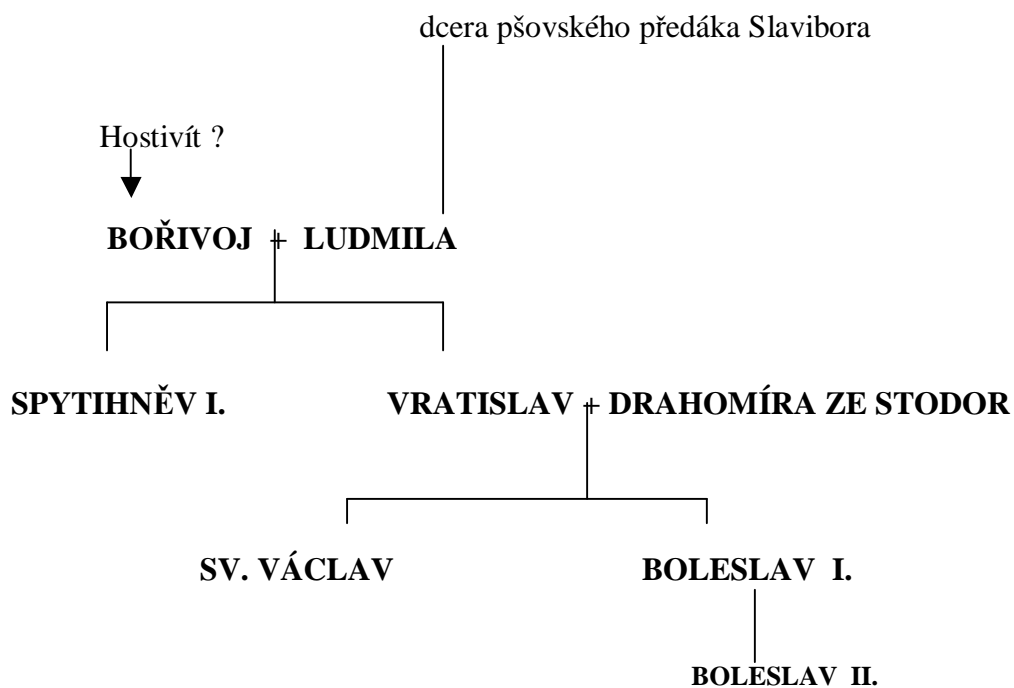
* Ludmile mělo být v roce jejího zavraždění 66 let

10. 5 FILIACE NEJSTARŠÍCH LEGEND

V grafu jsou znázorněny také prameny ztracené. Nezachovaná legenda o svaté Ludmile bývá někdy označována jako širší verze Fuit in provincia Boemorum. Dnes existující verze je pouze jejím zkrácením. To platí také pro legendu Crescente – i ona měla zřejmě původní verzi, která se nám nedochovala.

10.6 RODOKMEN PRVNÍCH PŘEMYSLOVCŮ

V zobrazení jsou vynechány Václavovy sestry, protože se o jejich příbuzenských vztazích zmiňují jen některé legendy.

11. ZÁVĚR

Podle starých kronik byla Ludmila vzorem křesťanských ctností a v křesťanské víře vychovávala i svého vnuka Václava. Drahomíra je naopak líčena jako nehodná a chybná křesťanka nebo jako pohanka.

Protože legendistům šlo o dokázání svatosti Ludmily, popřeli v některých případech historickou pravdu. Usilovali o napsání ideálního životopisu a právě tento idealismus nezná jiné hrdiny, než jednoznačně kladné a jednoznačně záporné. Autoři prostřednictvím světců bojovali za vítězství a upevnění křesťanského náboženství. Díla legendistů jsou dokumentem o velké ideologické bitvě, která se odehrávala v raných stoletích křesťanství. Každá legenda tak byla ze své podstaty zdůvodněním a prostředkem kultu. Měla vydat svědectví o novém vítězství křesťanského náboženství. Legendy tak záměrně zamlčovaly ty informace, které by byly v rozporu s jejich ideologicko-náboženskými motivy. Je jisté, že roli záporné hrdinky v legendách hraje Drahomíra.

Prameny, ze kterých jsem čerpala, zobrazují mocenský konflikt mezi oběma kněžnami pouze okrajově. Z dílčích informací můžeme předpokládat, že jsou i tendenčně interpretované. Příběhy jsou svědectvím toho, že i ženy, stanou-li na nejvyšším stupni společenské hierarchie, mohou být stejně nebezpečné a kruté, jako muži. To umocňuje i doba, ve které žily. Bylo to období nejisté a nemilosrdné ke všem, kteří projevili jakoukoli slabost, doba, v níž vítězili pouze silní jedinci.

I když jsou mezi legendami podstatné rozdíly v historické spolehlivosti, v jednom ohledu jsou si všechny rovné. V první řadě jsou literárním dílem. Legendy jsou tendenční literární útvar. Píší o mučednících, kteří se stávají Kristovými svědky, svědky o pravdě křesťanského učení. Pro legendy je typické uvažování budoucích světců o umučení. Kolem osoby svého hrdiny legendisté kupí množství dobročinných skutků a zázračných příběhů. To sloužilo k rozšíření známosti světcova jména a posléze k jeho kanonizaci.

12. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BALAJKA, Bohuš : *Přehledné dějiny literatury I.* Praha : Fortuna. 1995. ISBN 80-7168-198-9

BERANOVÁ, Magdalena : *Slované.* 1. vyd. Praha : Panorama. 1988.

BLÁHOVÁ, Marie a spol. : *Kroniky doby Karla IV.* 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987.

BLÁHOVÁ, E. KOUZAL, V. : *Staroslověnské legendy českého původu.* 1. vyd. Praha : Nakladatelství Vyšehrad. 1976.

ČORNEJ, P a spol.: *234 českých osobností.* 1. vyd. Havlíčkův Brod : Nakladatelství Fragment. 2003. ISBN 80-7200-838-2

Zbraslavská kronika. Překlad HEŘMANSKÝ, F. MERTLÍK, Rudolf. 2. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1975.

Kosmova kronika česká. Překlad HRDINA, Karel. BLÁHOVÁ, M. 7. vyd. Praha : Paseka. 2005. ISBN 80-7185-515-4

Pokračovatelé Kosmovi. Překlad HRDINA, Karel. BLÁHOVÁ, M. TOMEK, V. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1974.

KAREŠOVÁ, Zdena. PRAŽÁK, Jiří : *Královny a kněžny české.* 1. vyd. Praha : Nakladatelství X-Egem. 1996. ISBN 80-7199-010-8

KRÁLÍK, Oldřich : *Nejstarší legendy přemyslovských Čech.* Praha : Nakladatelství Vyšehrad. 1969.

KRÁLÍK, Oldřich : *Osvobozená slova.* 1. vyd. Praha : Torst. 1995. ISBN 80-85639-59-9

Kronika takřečeného Dalimila. Překlad KRČMOVÁ, Marie .: 1. vyd. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1977.

LIŠKA, Vladimír : *Neslavné konce mocných*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství ETC Publishing. 1999. ISBN 80-86006-51-4

LIŠKA, Vladimír : *Panovníci českých zemí ve faktech, mýtech a otaznících*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství XYZ, s.r.o. 2008. ISBN 80-7388-048-4

RADA, Ivan a spol. : *Dějiny zemí koruny české*. 1. vyd. Praha : Paseka. 1992. ISBN 80-85192-29-2

TICHÁ, Zdeňka : *Cesta starší české literatury*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Panorama. 1984.

TŘEŠTÍK, Dušan : *Počátky Přemyslovců*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny. 1997. ISBN 80-7106-138-7

VANČURA, Vladislav : *Obrazy z dějin národa českého*. Praha : Nakladatelství Československý spisovatel. 1974.

VLAŠÍN, Š.: *Slovník literární teorie*. Praha : Československý spisovatel. 1984

WEBOVÉ STRÁNKY

<http://citanka.cz/prlegendy/11-9.html> [online] 26. 10. 2008 [cit. 5.4. 2009]

http://www.moraviamagna.cz/tabulky/t_6ludm.html [online] 21.4. 2009 [cit. 23.4. 2009]

http://www.moraviamagna.cz/legendy/1_1st_v1.html [online] 21.4. 2009 [cit. 23.4. 2009]

http://www.ok.cz/ludmila/sv_ludmila.html [online] 29.12. 2008 [cit. 5.4. 2009]

13. SEZNAM PŘÍLOH

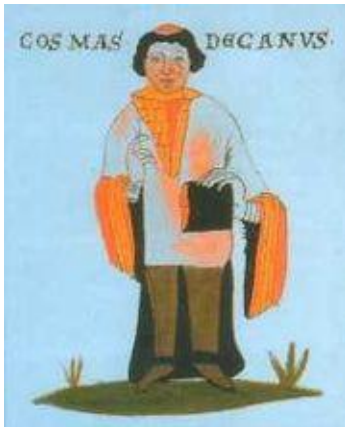
- I. PŘÍLOHA   Zobrazení svaté Ludmily v dlouhém šatu s hlavou pokrytou závojem
- II. PŘÍLOHA   Titulní strana Kosmovy Kroniky české
- III. PŘÍLOHA   Ukázka z Kosmovy Kroniky české
- IV. PŘÍLOHA   Ukázky z rukopisů Dalimilovy kroniky
- V. PŘÍLOHA   Titulní strana Kroniky tak řečeného Dalimila
- VI. PŘÍLOHA   Ukázka rukopisu Zbraslavské kroniky

I. PŘÍLOHA

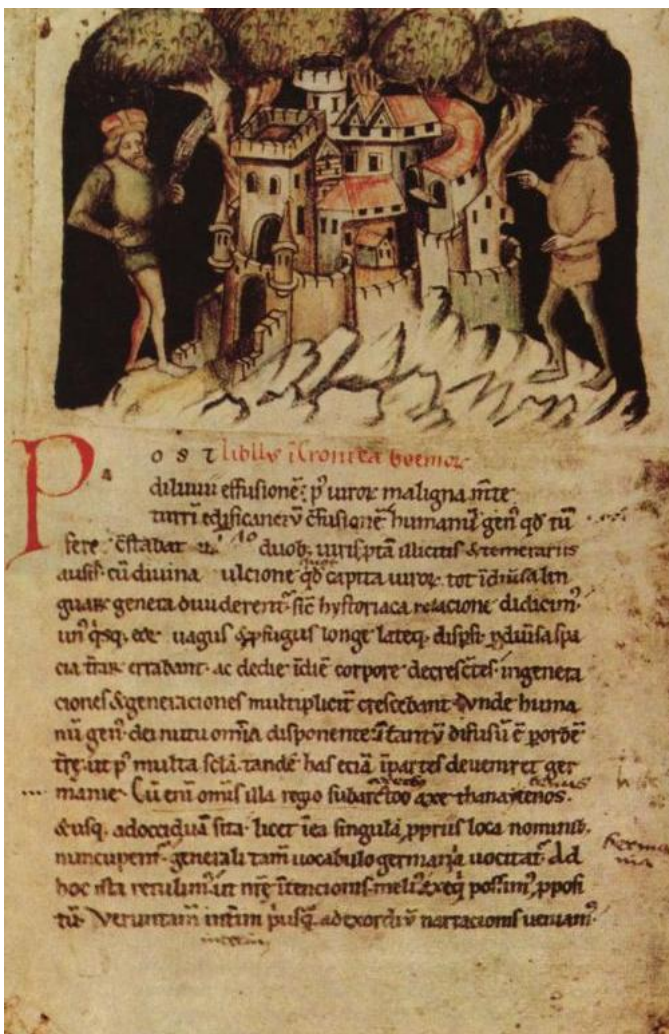

Svata Ludmila.

II. PŘÍLOHA

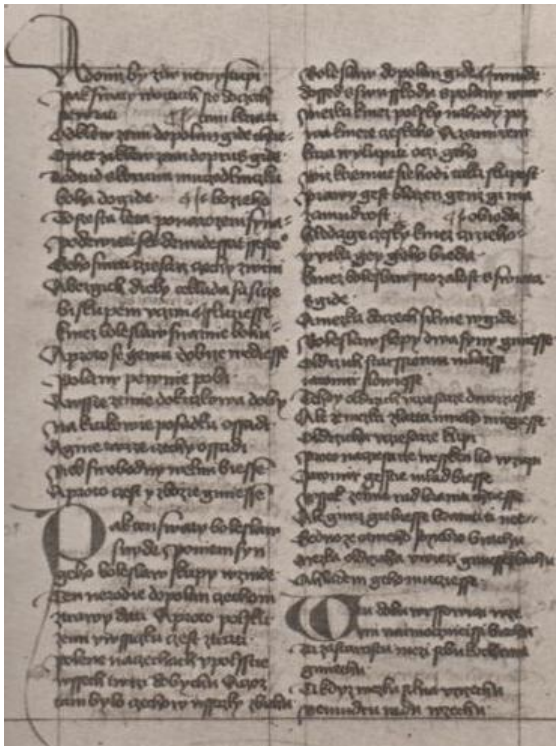
III. PŘÍLOHA

IV. PŘÍLOHA

Lobkovický rukopis Dalimilovy kroniky

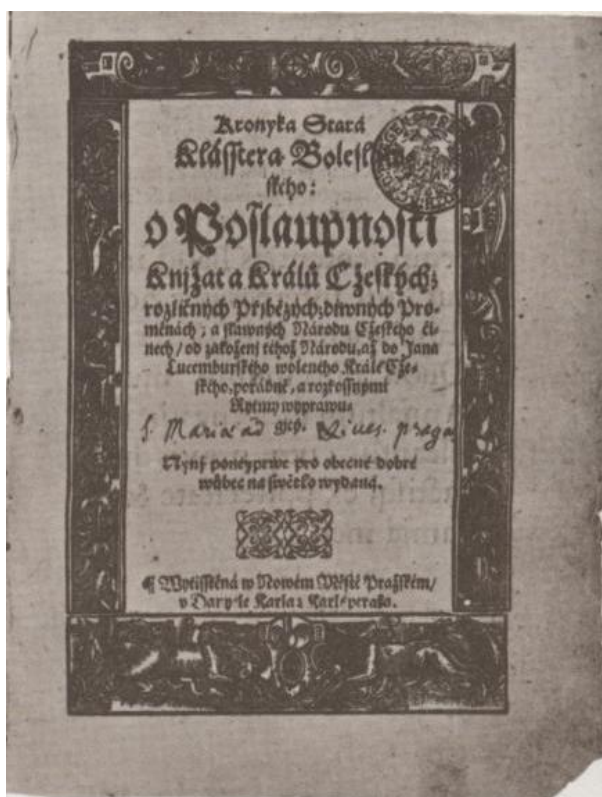

Pelcův rukopis Dal. kroniky

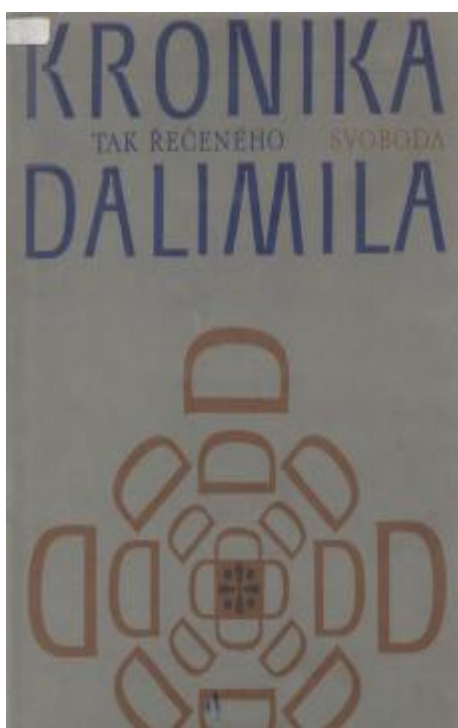
Františkánský rukopis Dalimilovy kroniky

Jeřínovo vydání Dalimilovy kroniky

V. PŘÍLOHA

VI. PŘÍLOHA

